

Oppunder fjellbandet 2000

Oppunder fjellbandet 2000

Utgiver: Holtålen kommune

I redaksjonen: Eva Eggen Angen, Harald Sundan, Eli Sesseng, Gudbrand Grøt

Illustrasjoner: Åse Bjerkestrand

INNHold:

Ole Morken
Lillemor Prytz Bollingmo

Jon Åsvold

Martin Åsvold

Gudbrand Grøt

Gudbrand Grøt

Gudbrand Grøt

Ole Kirkbakk

Gudbrand Grøt

Lars F. Stenvik/Arne Espelund

Per H. Kulbotten

Odvar Holden

Målly Gjersvoll

Erling Bøhle

Anny Berit Åsvold

Truls Trulsen

Otto Bernhard Prytz

Ole Kirkbakk

Marit Hov Folde

Magnus Engzelius

Gudbrand Grøt

Minneord om geitene	2
Lysegrønn vårtime	5
«Halstn»	6
Kunstnerisk alfabet	8
100 år	9
Brusfabrikk ved Eidet for 100 år siden	10
Steinar Flaten til minne	11
Barna som fikk besøk av bamsen	12
Nordaunegubben	14
Minneord om Halvard Bakås	17
Et sårt barneminne	18
Hilsen til Ålen	21
Fjellhurven	23
Maret Gjersvoll	24
Desemberkveld	25
I trillebår over «Voll-fjellet»	26
Skrepp-Andreas – og budeia på Hyllingsetra	28
– Nye funn av linredskap	30
To gråkledd	31
Spelmandsstevnet på Graftås	32
Gauldalsambassadører	34

Pris: Kr 50,-

Trykk: Arbeidets Rett

Minneord om geitene

Av: Ole Morken

Det kan sjå ut som geita no er i ferd med å bli uttrydda som husdyr i store område av landet. I heile Sør-Trøndelag er det visst såleis i nærings-samanheng berre ein geitebuskap att. For ein mannsalder eller to sidan var geitehald for somme ein viktig del av næringsgrunnlaget på garden. Ja, det kunne faktisk vere det som først og fremst gav livberging når det røynte på som verst, for geiter er nøysame og kan gje mykje att for lite. Som døme frå vårt eige distrikt på brukarar med særskild stor nytte av geitehald, er det nok å nemne Marta-Maren i Haltdalen og folket på Kojen i Hessdalen. No er det annleis. Skål folk få sjå eit eksemplar av arten i dag, må dei kanskje møte opp på ein marknadsplass eller ei messe, der geiter og killingar blir synte fram nærast som attraksjonar. Ikkje så

dumt å ha dei med der forresten. Dei er som skapte til selskapsdyr og til å kjæle med for ungar.

Heime hadde me geiter da eg vaks opp. På slutten av 30-talet var det fire vaksne. Frå litt ut på nyåret og til slaktetid om hausten vart det medrekna killingane ein flokk på 10-15 dyr.

Geitene heitte Veslemøy, Signora, Lykle og Krita, altså namn delvis henta frå Aasmund Olavsson Vinje sin song om Blåmann og frå Arne Garborg's Haugtussa. Krita var kvit, som namnet fortel. Ho hadde dessutan horn, medan dei andre tre var kollut. Veslemøy hadde bjølla om sommaren. Dei var alle velskapte dyr. På eit utvalssjå frammed Ea i 1944 fekk Krita 2. premie og dei andre 3. premie for godt eksteriør.

I inneføringstida stod geitene bundne i sauefjøset framom sauegarden, slik at dei kunne forast i same krubbe som sauene. Det var til tider trøngt om

I 1938 og 39 var Oddveig Berg (Lyng) setertaush på Morkavollen. Ho hadde sommaren 1939 enno ikkje fylt 15 år. Å mjølke geitene var av jobbane hennar.

plassen i rommet, som kunne vere ein 12-15 kv.m stort. Attåt sauer og geiter hadde som regel òg ein gris og nokre høner plass. Verpekasse, vagl og tro for skjellsand og før til hønene var på ei "hulle" oppunder taket, men dei tok seg òg gjerne ein spasertur i garden mellom sauene, helst når desse låg og kvilde, kan hende for å sjå om det fanst eitkvart etande.

Særleg etter lamming og kjeing om vårane, var det eit yrande liv med mange ulike låtar, - og temmeleg varmt, enda døra mest alltid var sett på gløtt. Det gjekk ikkje mange dagane frå dei kom til før lam og killingar fann vegen ut i vårsola og underheldt med dans og kåte sprett på gardsplassen.

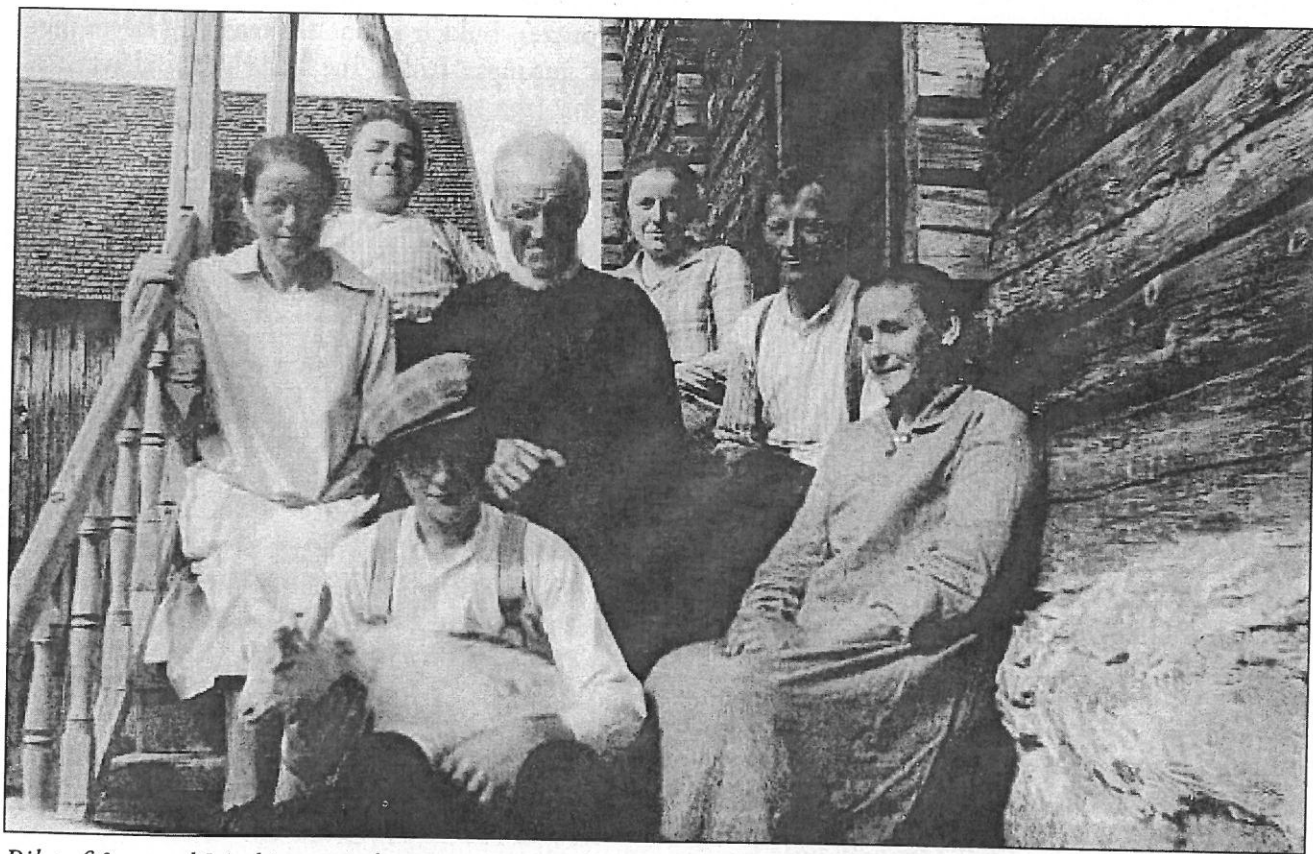
Om våren før seterflyttinga stod geitene bunde til ein bjørkelegg i skrinnet oppi "olen" ovom garden. Dei surra seg stadig inntil festet, så bandet vart for stutt. Så vart dei snart matlause. Da bar det til å remje, og det var me ungane som hadde ansvaret og arbeidet med å surre dei oppatt, dersom me var heime frå skulen. Kyrne beitte i utmarka på den tida, men geitene kunne ikkje sleppast med dei.

Dei kunne ikkje eingong sleppast fri, for da ville dei trakké ned graset i frauenget og gjere ugagn av ymse slag. Geitene er kjente for å vere folkekjære, forvitne, tjuvaktige og "o'byinnj".

For geitene som for kyrne måtte det vere godt å kome på setra og få nyte det frie livet der. Inn på vollen fekk dei ikkje lov å kome. Eit gjerde av bord eller sauenetting heldt dei utanfor. Der kunne dei farte som dei ville.

Berre stundomtil følgde geitene etter kyrne, der dei gjekk og beitte. Eit par timar frå morgonen kunne dei gå i lag, men så kom geitene som regel attende til vollen. Det kom litt an på vèret. Som folk likte dei visst å gå lengre turar i godvèr enn når det regna og var kaldt. Sette det inn med torevèr, kom dei helst springande med ein gong og kraup i ly attmed fjøsveggen.

Om kvelden vart geitene som kyrne tekne inn i fjøset og bundne der over natta. Der vart dei òg til vanleg mjølka kveld og morgon, men i godt vèr hendte det ikkje så sjeldan at dei vart mjølka ute til kvelds. (Sjå bilete!) I desse dagar var det sjølvsagt

Bilete frå utmed Mathisøm på slutten av 1920-talet. Fremst: Bjarne (f. 1916) med kameraten "Lusink" i fanget. Bak frå v.: Marit (f. 1896), Hallstein (f. 1910), John (f. 1844), Gjertrud (f. 1900), Ole H. (f. 1899) og Ingeborg (f. 1880), alle med Morken til etternamn. Marit og Ole H. var gode grannar frå Klevøm.

berre handmølking. Medan budeia sat på fjøskrakken med asken mellom knea når ho mjølka ku, stod ho bøygd når ho mølka geit med geita mellom føtene og med asken ståande på bakken. På den måten kunne geita også haldast fast så ho ikkje rømde, men det var det liten risiko for. Vanlegvis stod ho og ørta og tydeleg gjorde seg godt av mjølkinga.

Av geitmjølka vart det ysta og kokt ost, både kvitost og raudost (geitmøssmør). Dessutan må nemnast dravle, nærast som eit biprodukt. Mjølka stod til avkjøling i silhuset til det vart nok til ei kokning. Geitosten hadde ein sereigen smak, som ikkje alle likte. Andre sette pris på han, og det vart selt ost til

turistar og andre som ville kjøpe.

I dagboka si frå 1937 har Hallstein notert at brunosten vart betalt med kr 1,63 pr. kg og kvitosten med kr 1,04. Same sommaren fekk dei 20 øre literen for nysilt mjølk og kr 2,70 for eit kilo smør. Berit Hov (Belka) var den sommaren leigd som seterhjelp frå 28. juni til 1. september og fekk som lønn for dei to månadene 25 kroner eller ca. 40 øre for dagen! Ho var da 15 år. Slik var pris- og lønnsnivået på den tida!

Killingane og eldre bukkar vart slepte på beite i lag med sauene i Høgvollråen. I 1937 vart det slept ein grabukk, to gjeldbukkar og tre geitekillingar. På film har me sett at geita trivast når ho får klive i bergut og bratt lende, så i berga nedom Høgvollen likte dei seg godt.

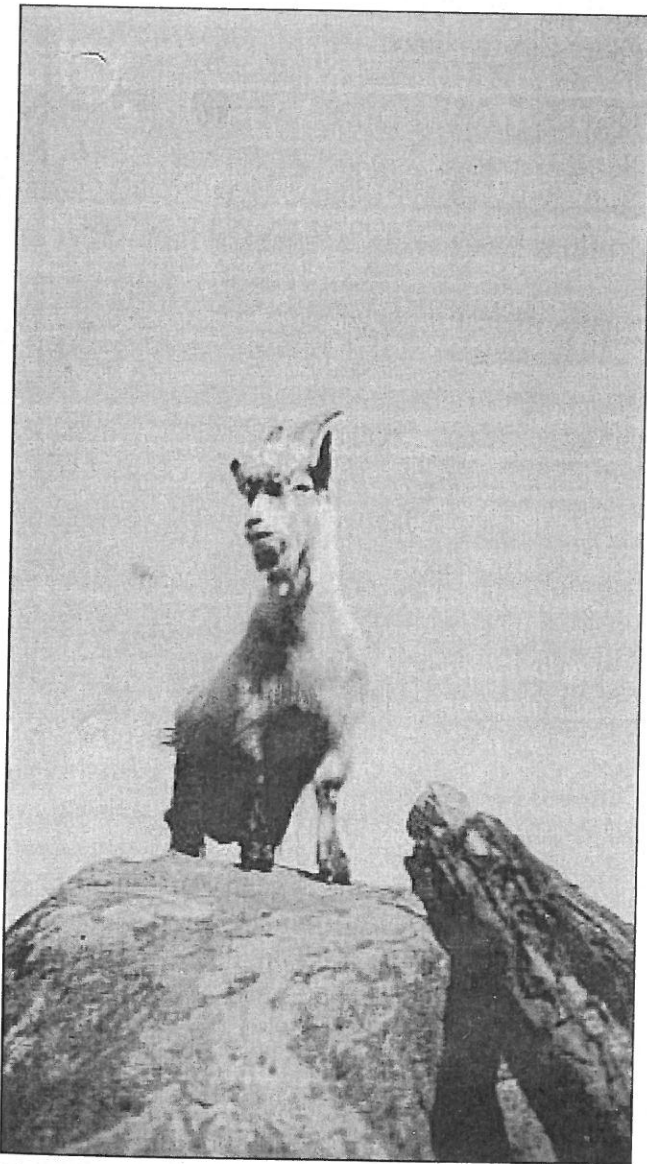
Somme år kunne killingar bli slepte på sommarbeite på Storholmen i Øyungen. Da visste ein kvar ein skulle finne dei att. Dei treivst visst ikkje så godt der. Når me rodde forbi med oteren ei kveldsstund, kunne me høyre dei bræke, og me tykte brækinga frå dei lydde mesta noko sår.

Killingar kunne vere gode leikekameratar for ungar, (sjå bilete). Bukkar kunne ein temja og køyre med. Som gutungar hadde me både greie, skjæker og doning laga tidlegare for køyring med bukk. Det kunne nok bli luktande brunn av ein, men det gjorde visst ikkje så mykje.

Utrangerte geiter og killingar, som ikkje skulle settast på, vart slakta om hausten. Det var alltid far som slakta småfe, kalvar og gris heime. Å ta livet av dyr baud han visst normalt ikkje serleg imot, men killingar hadde han kjenslemessige problem med. Dei var liksom så blide og tillitsfulle når dei såg han opp i auga, tykte han. Derfor hadde han det litt vondt når han måtte slå dei i hel.

Slaktevekta på killingar kunne vere maksimum ein 10-12 kilo. Ei vaksen geit vog i overkant av 15 kilo. Lår og bøger vart salta og tørka til spekekjøtt. Det var tørt og hardt samanlikna med sauekjøtt, og ein kjende skilnad på smaken.

Geitehaldet tok slutt heime på slutten av 1940-talet. Ein på fleire måtar særmerkt epoke var med det over. Me har i ettertid mange trivelege minne knytte til geitene. Om dei gav oss mykje arbeid og irritasjonar innimellom, vil me i ettertid minnes dei med glede for dei opplevingane dei gav oss. Som ungar tenkte me ikkje så mykje på dei ekstra inntektene dei også sjølvsgav.

Frå storsteinen har bukken god oversikt over sitt harem.

Lysegrønn vårtime

Med ansiktet vendt
mot snøfjella i vårskrud
samlar jeg alt, - og alle
som var her
i en tidløs drøm.
Stryk over panna
mi vind!
Vær ikke varsom
rusk i det perfekte -
rop vind!
Skrik gjennom skogen!
Bøy de unge
grønnkledte trærne
så sangfuglene
svinger i tretoppene.
Syng vind -

Bli et kor med elvesusen
- et orkester -
som fyller dalen.
Klangen fra bjellene
og beitedyra -
og buldringen fra fossen
fullender symfonien
En vårtime
var de her alle
som kom - og gikk
ulike, - ekte og sanne
nynner tonene deres
- i vinden -

og tiden!
Men å være her
puste inn våren
kjenne det uvørne grepet
fra ustyrlig vind -
i grotid,-
det er det nye
ubrukte spennende livet
- her og nå!

*På hyttetrappa
17. mai år 2000
Lillemor Prytz Bollingmo*

«Halstn»

Av Jon Åsvold

Kombinasjonen av uforhet og arbeid forbindes med stor innsats. Det kreves både sterk vilje og pågangsmot. I Ålen finnes mange som har lyktes i den sammenhengen. Én har utmerket seg mer enn andre. Han har gått foran og vist vei. Jeg husker han fra tidlig på førtitallet da rasjoneringskort skulle hentes.

Hallstein Morken så dagens lys 20. februar 1910. Poliomyelitt var på den tiden og helt til mange år etter krigen en sykdom som ofte medførte død eller livsvarig invaliditet.

I årene før første verdenskrig herjet polioen i bygda. Hallstein ble rammet. Begge beina ble lamme, en lagnad som for mange ville betydd et ensomt liv av begrenset lengde.

Men slik skulle det ikke bli for han. Rett nok har han møtt flere motbakker enn de fleste av oss.

Han begynte i folkeskolen ved Eidet som åtteåring med Lars Kirkbakk som lærer. Skoleskyss var han naturligvis avhengig av. Den måtte innpasses i gårdens øvrige arbeid, det var ingen enkel oppgave for familien.

Til sammen fikk Hallstein med seg 36 timers undervisning i årene 1918-21. På grunn av skyssavhengighet og sykdom hadde han 95 dagers skoft de åra. Han fikk bare en fjerdedel av undervisningen de andre elevene hadde.

Ønsket om mer kunnskap gjorde at han i slutten av tjueåra blant annet tok flere korrespondansekurs i handelsfag.

Hallstein ville gjerne bruke lærdommen sin.

Anders "bortai" Hegseth var kontrollassistent for meieriet på den tiden. Han fikk Hallstein engasjert som kraftforkasserer. Det var ingen stor jobb; men at han kunne brukes til noe – gjøre nytte for seg – var en stor glede og oppmuntring.

Da det ble ledig stilling som forretningsfører i trygdekassen, øynet han en enda større sjanse. Herredsstyret innstilte han til stillingen, flere av medlemmene der ringte til og med og gratulerte han. Rikstrygdeverket godkjente ikke ansettelsen

Her er han i sin nyeste »bil» på 90-årsdagen.

fordi han var ufor!

«E vart helt sliin neåt å kasta me i fange hass Jo».

Høsten -39 vart det innført rasjoning, krigen mellom Polen og Tyskland var årsaken. Hallstein fikk arbeid i forsyningsnemnda, som et plaster på såret for jobben han ikke fikk i trygdekassa. I tillegg fikk han med seg flere andre uføre som ikke hadde arbeid: Kristine Schjølberg, Valborg Lillevold og Jon Moan (Korje).

Alle tok arbeidet svært fort. Rett nok var det inga månedslønn. Nei, lønn kun for en dag om gangen. Etter krigen vart Hallstein arbeidsformidler, en jobb han likte og skjøttet til alles beste. Han sier sjøl det var en takknemlig og lett oppgave å skaffe ålbygger arbeid; de var etterspurte på alle arbeidsplasser. Det var en god attest å komme fra Ålen. Aldri nei hos arbeidsgivere da de fikk høre det var ålbygger som søkte arbeid.

Da han sluttet i arbeidslivet i 1977, hadde han vært i kommunens tjeneste i 38 år.

Hallstein har alltid hatt gode hjelpere i familien. Hans søster Gjertrud stelte for han i alle år. Med slektninger ble det mulig for han å være med der andre møttes. Oftest var det bror Jon som kom med han på ryggen, enten innover kjerkgolvet eller til

andre forsamlinger. Like sterkt inntrykk gjorde det hver gang.

Over kortere avstander, inne på kontoret eller i hjemmet, hadde Hallstein utviklet en helt spesiell vippeteknikk med stolen der armstyrke og balanse var hemmeligheten.

Hallstein har vært levende samfunnsengasjert både i og utenfor lokalsamfunnet. Han har alltid brukt mye av tida si til å få vanføre på kartet og gi dem et ansikt. Han ble en naturlig primus motor i alt han gikk inn i. Han var den drivende krafta i starten av Ålen vanførelag i 1935.

Av hans øvrige oppgaver kan nevnes at han var kasserer i Ålen pleiehjem fra 1946 til 1979, forretningsfører i Fjellheimen sportsfabrikk og kasserer i Ålen og Hessdalen vassverk.

Hallstein er et inspirerende og verdifullt menneske som alle setter stor pris på. Hans fysiske situasjon har på ingen måte vært noen hemsko for livsviljen og den ukuelige optimismen han eier.

Kongens fortjenstmedalje i gull er han blitt belønnet med – NATURLIGVIS!

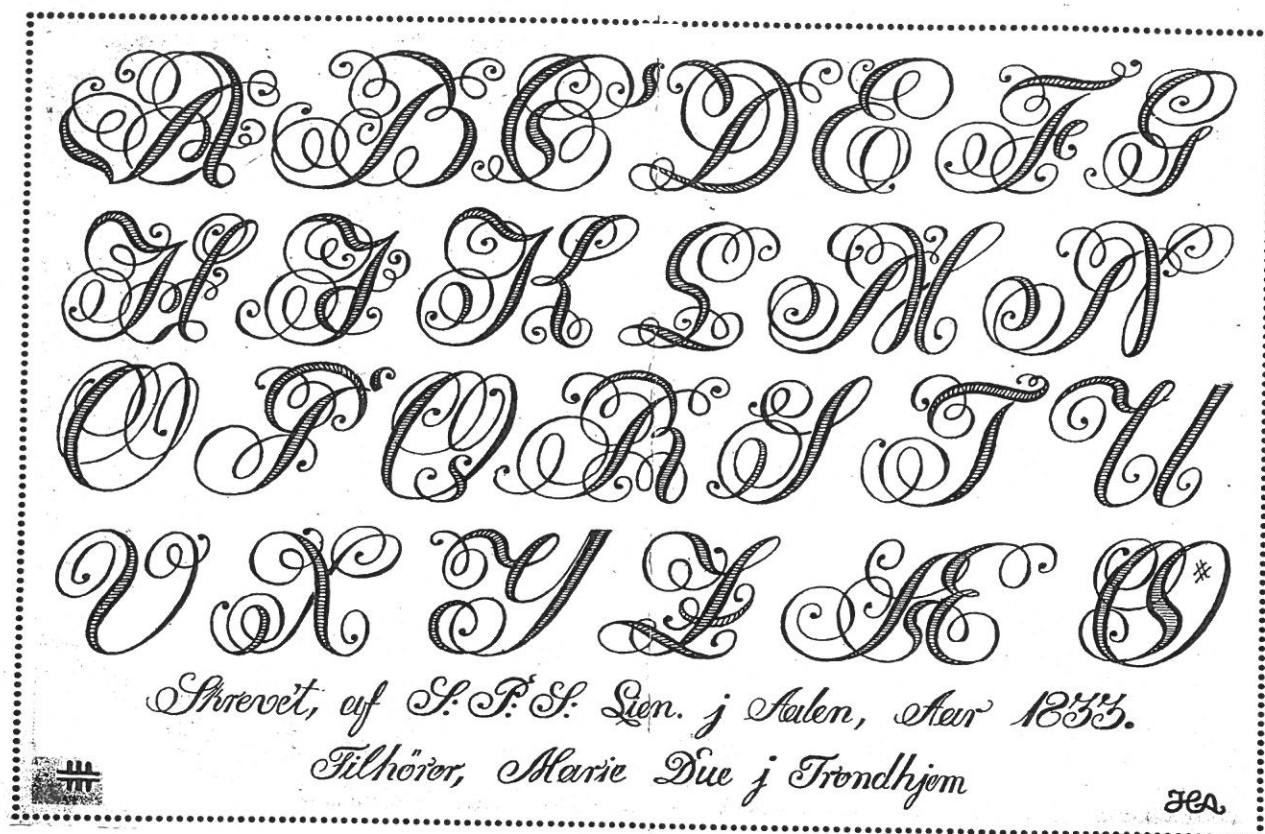

Det er slik jeg husker de to brødrene.

Han skaffet seg bil i 1952. Dette bildet er fra en tur til Tydal i 1955 der han er sammen med sine aller beste hjelpere, søsknene Gjertrud og Jon.

Kunstnerisk alfabet

Av Martin Åsvold

Fra Jon Drøili, utflyttet Haltdaling, fikk jeg et brev med spørsmål om jeg visste hvem Svend Pedersen Lien var. Fra sine kontakter har han fått tilsendt dette vakre håndskrevne alfabet.

Ja, jeg må si jeg selv vart forundret over den fine håndskriften og den kunstneriske utforminga. Og det var i 1833 da skolegangen og utdanningen var lik null her som andre steder.

Jeg måtte ta en tur til Statsarkivet for å finne ut litt mer om slekta til denne Svend Pedersen. På hjemturen satt jeg og tenkte på om det virkelig fantes en så begavet familie i Ålen på den tiden.

Når jeg sammenliknet lista for malmkjørere til smeltehyttene var det bare omtrent halvparten som kunne skrive navnet sitt.

Om slekta til Svend har jeg gått tilbake fra farssida og nedover. Bestefaren var Andres Pedersen Nyplass, han bodde på Saksryen i Rugldalen. Han var gift med Anne Margrete Trønnes, og disse hadde en sønn som het Peder. Denne Peder ble gift

med Kari Bersvendsdatter Nesvold i Ålen i 1796. Disse kjøpte Østerlien i 1806 og bosatte seg der med familien. Så i 1809 kom Svend Pedersen til verden, og han tok senere Lien som slektsnavn. Han var gift med Eli Børresdatter Langland fra Ålen, og disse kjøpte Søndre-Holla i 1840. Av deres barn kan nevnes Johanna 1842, Kari 1847, Berit 1848, Berit 1852, Peder 1855, og Børre 1859-95. Av barna til Svend og Eli må vi også nevne Børre som mest av alt måtte ligne på faren.

Børre var en meget begavet person som livnærte seg som snekker, kunstmaler, portrettmaler og fotograf. Han bygde sitt eget kamera og hadde atelier i stua hjemme. Alt utstyr som han hadde vart gitt til bygdemuseet i Ålen.

Børre liknet nok mest på far sin Svend som tegnet alfabetet på denne meget kunstneriske måte. Denne familien flyttet fra Søndre Holla til Ekran i 1866, men de vart der i bare 8 år. Så i 1874 flyttet de til Nordre Kåsa.

Ja, dette var historien om familien til Svend Pedersen Lien som låg langt forut for sin tid.

100 år

Tekst og foto Gudbrand Grøt

En av kommunens innbyggere oppnådde i sommer å bli 100 år. Det var Johanna Sivertsgård i Ålen som rundet den høye alder 24. juli.

Hun kom egentlig fra Åsen i Stjørdalen. Hun ble gift med Jens Sivertsgård som arbeidet på gruvene. Sammen fikk de seg et lite bruk på Graftåsen. Før hun ble gift jobbet hun også som kokke på gruen.

Barneflokken ble på 8 hvorav 5 lever.

Johanna er nå ved aldersheimen i Ålen og synes hun har det godt der. Formen er bra, men hun begynner å få vondt i føttene, forteller hun. –Men så er de da nå også brukt i om lag 100 år.

Hun har stort sett hatt bra helse. Den store gebursdagen ble feiret med kaffe på aldersheimen og med middag for de nærmeste.

Brusfabrikk ved Eidet for 100 år siden

Av Gudbrand Grøt

I Fjell Ljom for 9. mai 1900 støtte jeg på følgende notis:

"En ny brusfabrikk "Søkkvabæk" er netopp færdig og i drift ved Eidet, Aalen. Paa Røros er der ogsaa paatænkt ved aktietegning at oprette en lignende. Paa Tønset har man ogsaa et par, saa blir da ikke nu raad for de tørstige struber, saa vet ikke vi."

Og i Fjell-Ljom for 11. juni samme året er det en annonse for "Mineralvandfabrikken i Aalen" som vi her viser en kopi av.

Mineralvandfabriken

„Søkkvabæk“

i Aalen, anbefaler:

Alle Sorter **Limonade, Skogduft,**
Grenadine, Frugtchampagne,
Ingefærøl, Cordial fl. Sorter.

Telegrafadresse: **Søkkvabæk.**

Fuldt konkurrerende Priser!

Undertegnede ble nysgjerrig på dette og undersøkte litt nærmere om saken og kan da som et 100-årsminne for "Oppunder fjellbandet" fortelle følgende:

Mannen bak tiltaket var Eilif Pedersen Hofstad fra Stjørdalen. Han var født 1845 og ble uteksaminert fra Klæbu seminarium i 1865. Første lærerjobben hadde han i heimbygda noen år til han ble klokker i Ålen. Han sluttet i 1898 på grunn av svak helbred.

Han ble da i stedet ordfører og brusfabrikant. Han hadde kjøpt gården Testad. Første gang var han gift med Kristina Moen fra Stjørdalen og hadde fire barn i første ekteskap. Andre gang ble han gift med Ellen Katrine Pedersdatter Stensli fra Hesjestøa. De fikk fem barn sammen. Og Ellen satte litt av en rekord da hun fødte de fem barna i løpet av 15 måneder! Det var tvillinger og trillinger. Tre av dem vokste opp.

Da Eilif Hofstad sluttet som lærer og kirkesanger overdro han gården Testad til sin eldste sønn Olaf og flyttet til Stensli hvor han kjøpte eiendommene

Berg og Rosenlund fra Østeng.

Han anla brusfabrikk som han kalte "Søkkvabæk", og drev denne i noen år. Han hadde denne virksomheten i kjelleren. Det var ikke innlagt vatn i huset og han måtte da bære det fra bekken nordafor huset. Huset hvor brusfabrikken holdt til står fortsatt og brukes nå som feriested. Det ligger rett opp for "filialen" på Stensli. Leif og Marit Hov var de siste fastboende der.

Hofstad var i lang tid forretningsfører for risikoforsikringen og kretssykekassen i bygden.

Han var ordfører i Ålen fra 1898 til 1901. Sønnen Olaf var viseordfører fra 1920 til 1922.

Eilif var også en dikterspire og skrev en del. På bordet som var i det gamle kommunehuset, og som fortsatt er tatt vare på i kommunen har han skrevet følgende tekst:

"Allting falder når tung af alder mot jorden bøies. Men jeg ophøies fra morken planke i viet jord til lag at samle ved bredden bord."

Under bordet er gravd inn at dette er en golvplanke fra gammelkirka. Bordplata er av bare en planke.

Eilif Hofstad døde i 1930.

Steinar Flaten til minne

Til oss oppunder fjellbandet kom meldingen fra Kongsvinger om at Steinar Flaten var gått bort 28. februar i år. Han ble vel 72 år gammel.

Steinar var født og oppvokst på Rugldalen i en søskenflokk på 13. Etter militærtjenesten ble Steinar spurt av nabo Johan Falkberget om han hadde sett annonsen om ledig jobb i Fjell-Ljom. Han ble anbefalt å søke, og Steinar tegnet hytta til Trygve Lie, og skrev om denne i sin søknad. Redaktør Olav Kvikne ringte og spurte om han kunne begynne i jobben dagen etter.!

Noen stor skoleballast hadde ikke Steinar med seg ut i arbeidslivet. Det var ikke råd til utdannelse for alle i den store barneflokk på Flaten.

Det ble med folkeskole og framhaldsskole for Steinar.

I 1949 begynte han i Fjell-Ljom og ble nærmest sin egen læremester.

I fem år ble han i Fjell-Ljom, og bodde i hybelen på loftet i avishuset ved Hitterelven.

Ved siden av skrivinga begynte Steinar etter hvert så smått å tegne i Fjell-Ljom. Det ble en spalte med ukens streker, hvor kjente personer

på Sta'a ble portrettert med noe tekst på dialekt attåt. I 1954 var det ledig stilling som tegner i avisa Glåmdalen på Kongsvinger. Denne jobben fikk Steinar og den ble på mange måter vidt forskjellig fra jobben i lokal-avisa på heimtraktene. I 38 år ble det referater og tegninger for Glåmdalen.

I 1992 benyttet han seg av tilbud om å slutte, da han syntes det var godt å slippe stresset.

Om familien var etablert på Kongsvinger har de hele tida hatt god kontakt med Rugldalen. Kona Gerda er også

herfra. De trivdes godt på hytta på Husbekkmoen i utmarka under Flaten. Steinar har de siste årene vært en meget god bidragsyter for «Oppunder fjellbandet». Hans tegninger livet opp og levendegjorde poengene i fortellingene.

«Oppunder fjellbandet» hadde en større reportasje om tegneren fra Rugldalen i heftet for 1997.

I savnet av en god bidragsyter lyser vi fred over hans minne.

Gudbrand Grøt

Barna som fikk besøk av bamsen mens de var på setra

Fortellinga stod i "Arbeiderforeningens Blad"
19. oktober 1850

Innsendt og gjenfortalt av Ole Kirkbakk
Tegning: Åse Bjerkestrand

I høst var det 150 år siden dette hendte på gården Hegnåsen i Særna, som er nabobygd til Trysil. På setra, som ikke lå så langt borte fra heimgården, var det to damer og fire barn fra 10 til to år.

Mens den ene av damene passet feet i skogen den 23. september, og den andre gikk en snartur til heimgården, fikk barna gjøre som de selv ville. Hun kunne neppe være kommet langt fra setra og barna før disse ble oppmerksomme på at to svartbrune dyr gikk og svanset tett utafor gjerdet til setervollen. Som alle barn er nysgjerrige og likegyldige mot farer, slik var det også her. Uten videre omtanke dro de utenfor gjerdet og bortover mot dyra, som de i førstninga trodde var kyr av foreldras buskap. Da dyra merket at barna kom dem ganske nær, jagde det største dyret det minste til å legge seg inntil et stort grantre, og la seg selv foran for liksom å beskytte det. Da det minste av barna så at dyra hadde lagt seg, gikk det uten videre bort til dyret og la seg med hodet lenet til magen på dyret mens det nynnet på en sang, akkurat som det kvilte på fanget til mor si, eller på ei mjuk hodepute.

Mens dette hendte stod de tre andre barna bare noen skritt unna. I det det eldste av dem kom til å huske og tenkte på at det måtte være to bjørner de hadde nærmet seg, ble de fylt av skrekk og

En bjørnehistorie.

Trysil i Østerdalen den 19de Oktobr. I Sommer tiden bruge Bønderne heromkring, saavel paa norsk som svensk Side, ei alene at havne med Kreaturene og opholde sig paa Sætre, men for det meste ogsaa at flytte hjemmefra med hele Familien og have sit Tilhold der. Saaledes opholdt sig i Sæteren for en Maaned siden tvende vorne Fruentimmer med fire Børn, hvoraf det ældste var omtrent 10 Aar gammelt og det yngste henimod 2 Aar, hørende hjemme paa Gaarden Hegnaasen i Særna Præstegjæld, der grænses her til Præstegjældet. Medens det ene af Fruentimmerne passede Kreaturerne i Skoven, var det andet Fruentimmer beskjæftiget med at forrette adskilligt Arbeide i Sæteren og dertilmed tilsee de smaa Børn. Iffebestomindre traf det sig den 23de September sidstleden, at medens den ene af Kvinderne som sædvanligt var fraværende med Kreaturerne i Skoven, foretog den anden sig at gaa en Tour hjem og overlod da Børnene til deres egen Røgt og Pleie. (Da Sæteren her, saaledes som ofte er Tilfældet, ikke laa langveis fra Gaarden, agtede hun formodentlig at komme snart igjen). Hun kunde neppe være kommen langt fra Sæteren og Børnene, førend disse bleve opmærksomme paa at tvende sortbrune Dyr gik og svandsede tæt udenfor Gjerdet ved Sætervolden, og som alle Børn ere nysgjerrige og ligegyldige mod Farer, saaledes vare disse, idet de uden nogen videre Overveielse begave sig udenfor Gjerdet lige henimod Dyrene, som de i Førstningen antogte at være Kjør af deres Forældres Busskab. Da Dyrene fornem at Børnene kom dem noget nær, jagde det største Dyr det mindste til at lægge sig ind til et stort Grantre og lagde sig selv ligesom til Beskyttelse udenfor. Da det mindste af Børnene saa at Dyrene havde lagt sig, begav det sig uden videre Omstøds hen til Dyret og lagde sig med Hovedet lænet til Dyrets Bug, nynnende sin uskyldige Barnsang, som om det hvilede sig i sin Moders Skød eller paa et andet sikkert Sted paa en blød Duunpude. Medens dette foregik stode de tre andre Børn blot saa Ekstid i Grassand, og idet det ældste af Børnene drog i Erindring og Eftertanke, at det maatte være to Bjørner, de havde nærmet sig, blev det betaget af Skrek og Forsærdelse over det Foresaldene. Dog, Skuespillet var endnu ikke ude. Barnet, der lignede sine Lige i at det ikke længe kunde forblive i en og samme Stilling, stod op fra sit Leie ved Dyrets Bug, sankede nogle i Nærheden vorende Blaakær og gav disse til sin Sengenammerat (Bjørnen), som uden Omstændigheder spiste dem af Børnets Haand; derefter afbrød Barnet en tærvod staaende Løkvist, som Dyret afsbed og hvoraf det lod Barnet beholde tilbage den ene Halvdeel. Da dette neppe var foregaaet, kom det til Hjemmet gangne Fruentimmer tilbage, og idet hun ligeledes fik Dyrene at see, erfarede hun med Forstræffelse det Indtrusne, endstjønt Børnene slap uskadte fra Legen. — At ovenstaaende virkelig medfører Sandhed, kan en agtværdig Gaardmand her af Præstegjældet bevidne, der hendelsesviis kom til Stedet strax efterat Begivenheden var foresalden og som meddelte samme med Dnske om at den, for medelt dens Skjeldenhed maatte blive offentliggjort i et eller andet af Landets mere udbredte Blade.

forferdelse over det som hadde hendt. Likevel, skuespillet var ennå ikke over. Barnet som ikke orket å ligge lenge i samme stilling, stod opp fra bjørnen, plukket noen blåbær som vokste i nærheten, og gav til sengekameraten, som straks spiste bærne av barnets hånd. Derpå brøt barnet av en liten kvist med løv. Bjørnen bet av det halve og lot barnet beholde resten. Dette hadde nettopp skjedd da dama kom tilbake. Med det samme hun fikk se bjørnene, ble hun veldig forskrekket skjønt

barna slapp uskadde fra leken.

Fortellinga viser at bamsen er veldig snill mot små barn. Det er den sikkert mot de store og voksne folk også, men de er så dumme at de blir redde når de ser ei bjørnemamma med ungen sin på tur i skogen.

Akkurat nå ligger de varmt og godt i hiet og sover vintersøvn. Hvis veslebamsen våkner et øyeblikk, trøster den seg med å sutte litt på labben sin.

Nordaunegubben

Tekst og foto: Gudbrand Grøt

«Nordaunegubben», – Ole Ingebrigtsen Nordaune i Aunegrenda var født i 1770 og døde i 1850.

Det er i år således 230 år siden hans fødsel, og 150 år siden hans død. Det skulle gi god grunn til å minnes ham her i «Oppunder Fjellbandet».

Han hadde sitt virke nettopp «oppunder fjellbandet» i Aunegrenda.

Bygdabokforfatter Jens Halstein Nygård, som senere selv ble bosatt i samme grenda, betegner ham som «uten tvil den merkeligste mann bygda har fostra».

Under avsnittet originaler skriver Jens Halstein Nygård om ham: «Ein mann med usedvanlige gode evner og gløgge tanker langt over det vanlige, gløgg og original til å svare for seg, og en driftig og drivende arbeidssom kar over all måte».

Ole var nummer fire i en søskenflokk på åtte, og eldste gutten. Foreldrene var Ingebrigt Hansen Nordaune og Ragnhild Olsdatter Reitan.

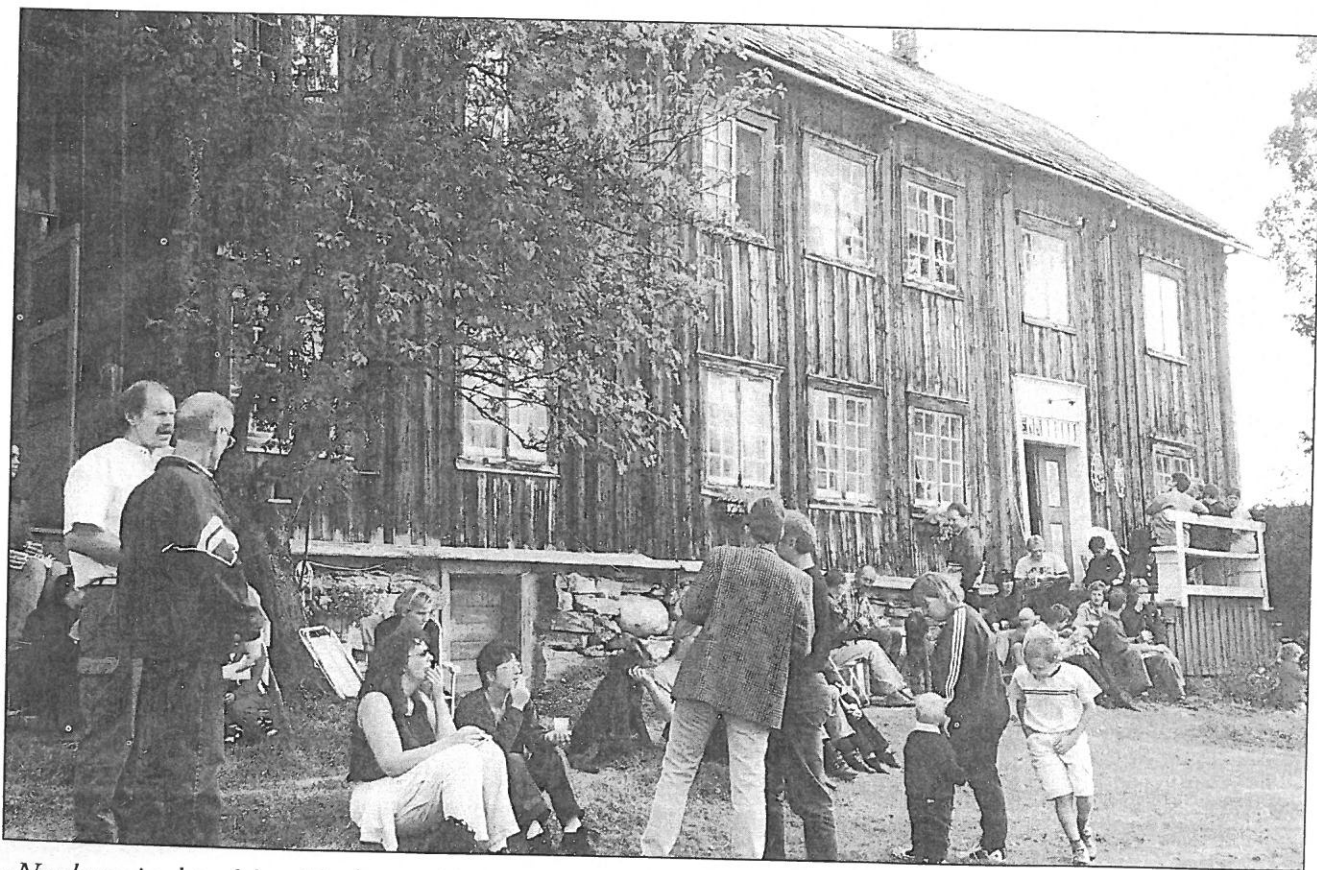
Ole måtte overta gården bare 19 år gammel, da faren omkom på tur til Kjøli. Han frøs i hjel under uvær i fjellet.

Ole ble frarådet å overta gården da faren døde. Den var egentlig fallit.

Han fikk skjøte på gården for 400 riksdaler, som han lånte av Domkirken. Han fikk etter mye strev tak i to kausjonister. For lånet måtte han pantsette alt, like til innbo og løsøre. Allerede i 1805, etter 15 år, hadde han betalt en god del av gjelden.

I førstninga kunne han ikke skrive navnet sitt, men i 1813 skrev han sjøl under papirer. Det var ikke rare krokene, men det kom seg etter hvert.

Det er ingen tvil om at denne mannen var utrusta med evner og energi som lå langt over det vanlige,

«Nordaungjardet» delte «Nordaunegubben» fra hovedgården til datteren Kari som var gift med Ole Jonsen Åsen. Bildet er tatt i forbindelse med slektstreffi i sommer.

skriver Nygård i bygdeboka og fortsetter: «Trassig var han nok, og hard, men så arbeidet han seg opp fra et fallitbu til en slik velstand, at han hjalp hver av de tre mågene sine til hver sin gård. Slik søv en seg ikkje til», skriver Jens Halstein.

Ole var gift med Maren Fastesdatter Moen. Hun var datter av Faste Gundersen Moen og Beret Jonasdatter Storli. Beret var søster til Mons Lie som ble politimester i Trondheim, og byens mest innflytelsesrike person i 1814. Marens bror, Gunder var gift tre ganger, første gangen med Sicille Ingebrigtsdatter Nordaune, søster til Nordaunegubben.

Ole og Maren fikk fem jenter sammen. Tre av døtrene fikk tre brødre fra Åsen som sine ektemenn.

Som eksempel på hvor fremsynt Ole var nevnes at han i 1821 fikk approbasjon på å «oppbygge en bygdesag for derpaa at skjære det fornødne tømmer til sine huses reparation».

Bygningene på gården var et stort kompleks. De var bygd etter hverandre, fjøset sto på nordsida. Det var

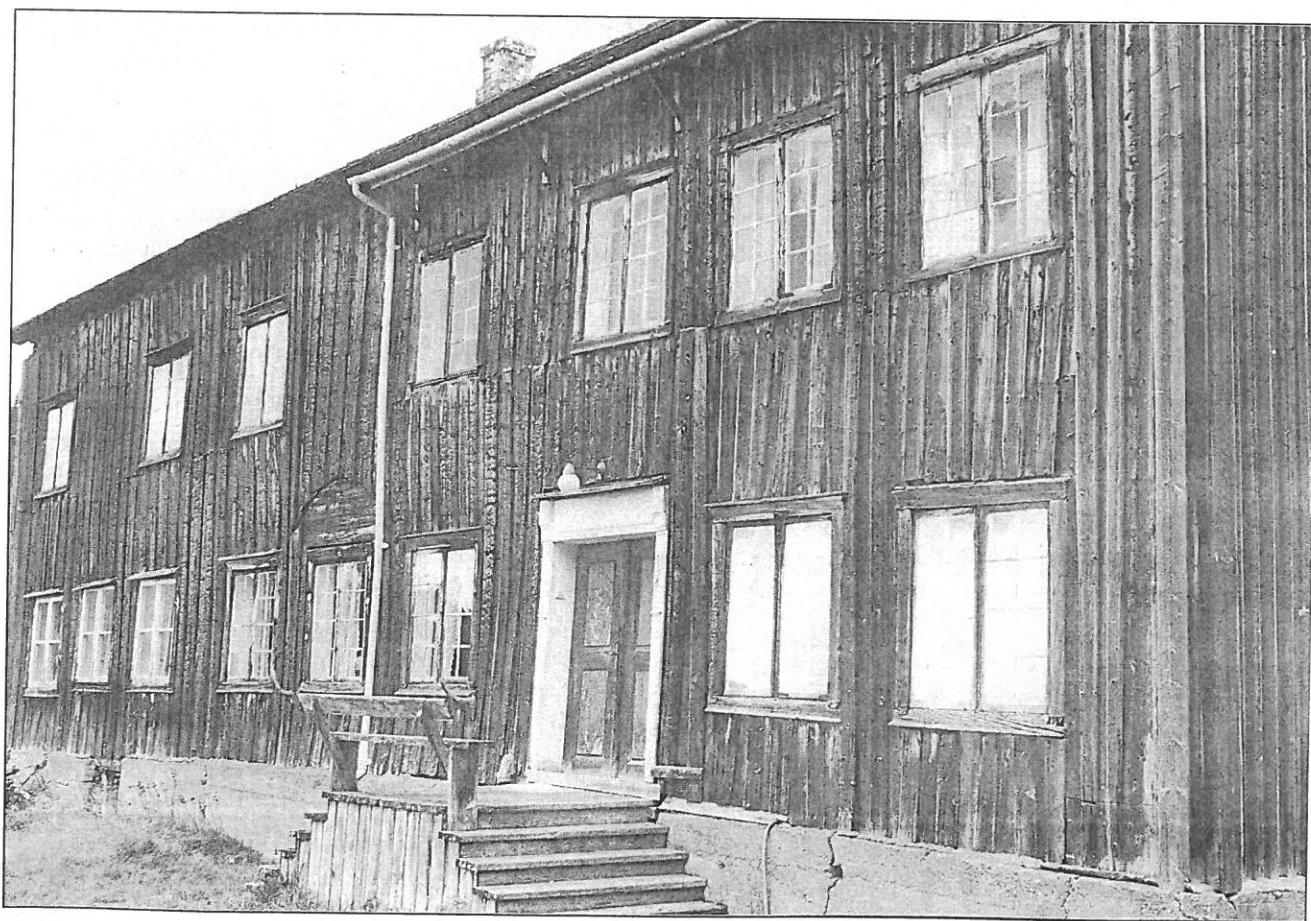
utgangsdør oppover i stuggu, med overbygd gang nordover til fjøset.

De hadde mye krøtter på gården. Han solgte høy til folk i Selbu om vårene, og tok krøtter for det. Det er fortalt at han hadde satt seg som mål å ha 50 kyr. Men han kom ikke lenger enn til 48, da ble foringa så skral at de strøk. Det ble ikke mer enn sju igjen til slutt.

«Nordaungubben» var en drivendes kar. Her som ellers var det særlig utslåtten som hadde stor betydning. Her hadde han hele Kvammen å ta av, og den ble utnyttet. Det var godt med onnafolk på den tida. Like før slåttonna kom store skokker med stjørdalinger og andre over fjellet fra Floren. De kom ned til Nordgården, og gubben tok ut slåttafolk både til seg selv og andre i bygda.

Når buskapen som nevnt ble adskillig redusert, begynte han å selge høy i stor stil. Det var mangt et høylas da som gikk fra Nordgårda utover bygda og opp til Ålen, og på skaren over Bukkhammeren til Floren, Tydalen og Selbu.

En gang en selbygg kom for å kjøpe høy sa Nord-

Stuggu i Nordaune hvor «Nordaungubben» residerte.

aungubben: «De kjem her se ydmyg og såre enbøyd, de skull ærbe lite mer om sammårn».

Det finnes flere saker i forliksprotokollene hvor han har stemt inn folk for skyldig høy.

Ideene var mange, og han var ikke redd for å prøve. En vår spekulerte han på om han ikke kunne spare møkkjøringa. Han vetra da bekken gjennom møkkjelleren. Det ble visst gjort bare en gang. Noen suksess var det heller ikke da han hengte poser under rumpa på kyrne når de var i marka om dagene, for å ta vare på møkka.

Onnafolket fikk en billig den gangen. Etter slåttonna arbeidet de gjerne for litt møssmør og diverse til betaling. Da brukte gubben dem til annet arbeid, grøfting, vegbygging, kolbrenning og liknende.

Det var mye snakk om omlegging av vegen fra Kjølén eller utbedring av gammelvegen. «Bygdaran» ville ha vegen omtrent der den gikk før, mens Nordaungubben ville ha den omlagt. Det var hard disputt om dette, og saken endte til og med i forlikskommisjonen. Til slutt ble Nordaungubben lei hele kranglinga og bygde vegen selv. Han tok med seg slåttafolket etter onna og bygde veg fra Kjølén over Hovmyråsen og over Hulta ved Bruhølen. Det er fortalt at kvinnfolka bar suppe i store spann til arbeidsfolket. Selv sto han med huva i handa og pekte og kommanderte.

Da vegen var ferdig ville de andre også bruke den, men da sto han bred og myndig frampå Kjølén og nekta dem det. Senere ble da også «bygdaran» med på nyvegen og den ble ført videre fra Hovmyråsen til Brubakken og over Hulta med bru der.

Nordaungubben var en sterkt religiøs mann som satte merker etter seg på det området også. Det var særlig Luther og Hans Nilsen Hauge han holdt sterkt på.

Vekkelsesbølgen nådde tidlig til Nordaunet og til brødrene Ole, Anders og Esten. De les og grubla, og det mørkere det ble utover førjulsvinteren, dess mer grubla dem og tenkte over synd og elendighet. Verre og verre ble det og til slutt la det seg på sinnene deres.

Etter ei tid kom to unge jenter til Nordaune, Sara Ousten fra Vingelen og Randi Hevle fra Oppdal. De var blitt omvendt ved å høre Hauge. Jentene ble noen dager på Nordaune. Gjennom samtaler, bønn og sang ble det et lykkelig utfall av besøket. Nordaunet ble etter vekkelsen et åndelig lyspunkt og haugianernes faste borg i Haltdalen.

I 1836 ga Nordaungubben fra seg og delte da gården mellom de to svigersønnene Ole og John for 500 spesidaler, men dette betalte de nok ikke mye av.

Ole og Kari fikk med seg synste delen av stuggu-bygninga og flytta bort på Gjardet og bygde opp det som senere ble Nordaungjardet. John og Ingeborg var det da som overtok Nordgården. De siste årene bodde Nordaungubben skiftevis hos de to mågene. Når han var i Nordgården holdt han til på synste loftet. For å spare tid, laga han et lite hus og hengte på veggén, og gikk direkte utpå fra loftet. Under hadde han stående ei tønne for å samle opp ekskrementene i!

For 100 år siden i Hersjedalen

I Fjell Ljom for 21. februar 1900 finner vi følgende informasjon fra Hersjedalen:

- Ole Engesvolds anbud paa skyds til distriktslægen, de faste kontordage han holder i Hersjedalen, besluttet det gjorde anbud på 3 kr. pr. kontordag antaget av Aalens herredstyre.
- Hersjedalens handelsforening ved J. Skogaas ansøger om nedsættelse af handelsskatten for inneværende aar grundet liten omsætning. Med 10 mot 5 stemmer besluttet av Aalen herredstyre skatten nedsat fra 40 til 20 kroner.

Lars F. Stenvik
Arne Espelund
NTNU i Trondheim

6. 2 övver, en för hver pariske I-III,
7. kugleplan for Nørlø, mæter.
8. ~~1000~~ 1000 pr. II
- VEG TIL ØIUNGEN ①
- S ← → N
- Seter
R. Vårhus
- H. Bukås
1986
- N. FINSÅA.
-

Et sårt barneminne

Av Per H. Kulbotten

Tegning: Åse Bjerkestrand

Vi har alle våre minner fra barneåra. For det meste er det gode minner som vi vil bevare, men det finnes nok også ting vi helst vil glemme.

Det jeg her vil fortelle kunne jeg ha skrevet for mange år siden, men historien har jeg delvis glemt helt til i sommer for da traff jeg broren til henne som fortalte meg dette.

Hun som fortalte det har vært borte fra bygda i mange, mange år. Som andre Ålbyggjenter reiste hun bort og fikk huspost. Dette var nesten det eneste arbeidet jentene kunne få bortsett fra jobb som kokke på gruve, for til dette trengtes det ingen spesiell skolegang. Etter noen år vart hun gift og fikk barn, men til heimbygda var hun mange ganger mens foreldrene levde. Siden er turene hit blitt mer sjelden. Husa der hun vokste opp står tomme stordelen av året. En av brødrene bruker dem som feriested.

I ungdomsåra var jeg mye sammen med denne gutten, og jeg kjente også

godt de andre i denne familien, og alltid når vi treffes blir det snakk om «gamle dager».

Sist jeg traff denne jenta, var for fire fem år siden. Da var hun her på sommerferie.

Det vart nevnt at jeg skrev noen lokale historier, og hun sa at hun kjente igjen mye av dette. Plutselig spør hun om hun kan fortelle meg et barneminne som hun helst ville ha glemt, men som dukker opp hver gang hun er til Ålen.

Hun sier at hvis jeg skriver det hun forteller, så må jeg ikke si hva hun heter.

Det kommer nok en og annen tåre mens hun forteller sitt barneminne, men etterpå sa hun at det var godt å få sagt det.

Her er hennes opplevelse som barn i en fattig heim i Ålen omkring 1936.

- Jeg var kanskje 9 – 10 år da det hendte. Det var om høsten. Far hadde ikke hatt arbeid på lenge, men det var sagt at han skulle få vegarbeid før jul. Vi var mange søsken, og vi bodde i ei lita sommerstue som tilhørte en fjern slektning. Vatn

hentet vi fra en bekk, og hos en gårdbruker som drev med nydyrking fikk far hente granrot som vi brukte til ved.

Om vinteren fikk vi av forsorgen, men ikke om sommeren. Hvorfor vet jeg ikke. Far hadde vært borte på slåttonna i noen uker, men de pengene var nok oppbrukt, og nå var det nok søkt om bidrag, for jeg minnes at mor sa at det var en "lapp" på butikken som de kunne handle på. Far hadde mye vondt i ryggen, men han ville prøve å få arbeid på Kjøli. Nesten alle samtalene heime var om mat og arbeid. Det var nok ikke en eneste kveld at vi gikk til sengs uten å være sulten. Især var de to eldste brødrene mine sultne bestandig. De største barna hadde solgt molter og kjøpt sko og buksetøy.

Jeg minnes at de gikk på bærplukking uten å ha sko på beina. Mor var flink til å sy og vi hadde alltid hele og rene klær.

En dag sa mor at jeg måtte gå på butikken for å handle. Hun hadde skrevet opp på et grått papir det jeg skulle hente. Med lappen i handa og med en liten sekk på ryggen sprang jeg i veg.

Å komme på butikken var noe av det mest spennende jeg var med på, for der var det så mye fint å se. Fremfor alt var det mye leker som jeg ønsket meg, men å få noe slikt var det aldri tale om. Det vi hadde å leke med var barkongler, tomme hermetikkbokser og ødelagt krustøy. Og så var det så mye fint blomstret tøy som enkelte kjøpte til sommerkjoler. I et glasskap var det stablet opp spisesjokolade, og jeg hadde en gang fått en slik plate av en onkel.

Da jeg kom til butikken var det bare tre, fire kunder, og jeg ruslet frem til disken. Mannen bak disken kom og spurte hva jeg skulle ha. Jeg ga ham den lappen mor hadde skrevet opp på, men jeg sa intet. Han tok lappen og leste på den, før han så på meg. Med rolig, kald stemme sa han at «du kan ikke få noe på denne før etter helg».

Jeg forsto ikke straks hva han mente, så jeg sa at det var helst margarin og mjøl jeg måtte ha. «Nei, det går ikke an» var svaret jeg fikk, «for dere har handlet over denne uka, og da kan vi ikke levere mer varer før det kommer en ny anvisning».

Isa Bj. Rødd -

Enda forsto ikke jeg betydningen av det han sa, men to kjerringer som sto ved siden av meg, så på meg med så underlige øyne, og jeg hørte den ene sa at "hun er datter til de som bor i sommerstua og ikke vil gjøre noe". Ordene var nok vonde, men de øynene kommer jeg ikke til å glemme.

Jeg tok sekken min og sprang ut. Selv om døra og veggen stengte for synet av de to kjerringene, var det som om jeg hadde øynene deres i nakken da jeg tuslet bort.

Jeg fikk ingen varer i sekken, og den var så slunken der den hang på de smale skuldrene mine. Det var bare posten til de andre i grenda som lå i den.

Hva skulle jeg si når jeg kom heim?

Hva ville naboene si når jeg kom inn med posten og ikke hadde noe annet i sekken?

Jeg fant noen kvister og en passende stein og la i den, og så tok jeg posten i handa.

Da jeg kom inn til naboen med avisa satt dem og åt middag. Der var det brune fiskekaker og mjølkesuppe. At det kunne lukte så godt av noe som det gjorde der.

Mannen så på meg og sa med et lite smil. «Vi har bare fiskekaker vi i dag, kanskje er det koteletter heime hos deg».

Å som jeg ønsket han heller skulle sagt at jeg kunne fått fiskekaker, men nei.

Jeg visste at det nok ventet småpoteter som far hadde fått, og som vi brukte å ha salt på til middags. For ikke å ta til å gråte la jeg på sprang ut, men da jeg kom opp i bakken bakom husa kom gråten.

Hvorfor var verden så vond?

Hvorfor fikk ikke vi ete oss mette?

Hvorfor hadde folk så vonde øyne?

Jeg hadde bare spørsmål, men ikke noe svar.

Enn om jeg bad til Jesus om hjelp?

Hver kveld leste jeg kveldsbønn, men kunne det gå an å be om mat?

Jeg satt lenge på en stubbe ved siden av vegen og tenkte på dette.

Jo, jeg kunne da prøve.

Stille ruslet jeg litt bort fra vegen, og ved en stein la jeg fra meg sekken og bøyde kne ved steinen.

Når jeg nå tenker tilbake på dette, ser jeg for meg ei

lita mager jente med gråtgrimer i ansiktet.

Bønnen var nok svært enkel, for jeg ba bare om at vi måtte få ete oss mette i dag.

Før jeg gikk lengre, tømte jeg sekken for kvister og stein, men jeg grudde meg for å komme heim, kanskje helst til å ete småpoteter med salt.

Mor møtte meg på trappa, og hun sa noe vondt da jeg fortalte at vi ikke fikk noen varer før etter helga. Likevel smilte hun da hun sa at jeg måtte komme inn for i dag har vi noe godt til middag.

Søstera til mor var kommet, og hun hadde kjøpt en spann med nysild og hadde med mange silder til oss. Mor hadde også raspet ferdig poteter og laget potetmjøl. Nå hadde hun kokt blåbærsuppe og hatt på jevning av potetmjølet.

Det var nok ikke mye sukker i den jevninga, men du verden så godt det var med nysild, nypoteter og blåbærsuppe (grøt).

Jeg kan ikke noe for det, men hver gang jeg er i heimbygda kommer dette minnet frem. Det er som om den steinen jeg bar i sekken har ligget i mitt sinn siden.

I lang tid etterpå hadde jeg nok anklager til endel for at det var så dårlig for oss.

Først anklaget jeg far for at han ikke skaffet seg bedre utkomme, så var det mor som hadde ei lita jente til å gå på handel når hun måtte vite hva resultatet ville bli. Selvfølgelig anklaget jeg også han bak disken som kunne nekte meg det aller nødvendigste. Øynene og viskinga til de to kjerringene var kanskje noe av det verste, men også han som spurte om vi skulle ha koteletter til middag har jeg sett litt rart på.

Men det er et stort lyspunkt i dette minnet, og det er at jeg vart bønnhørt så vi fikk ete oss mette den dagen.

Den enkle barnetrua har siden vært til stor støtte for meg.

Etter samtalen hadde jeg så lite å si, Men ingen får meg til å fortelle hvem denne jenta var. Egentlig er det nok mange som har hatt liknende opplevelser og som de helst vil glemme.

Hilsen til Ålen

Fra glemselens slør dukker minner frem
Især fra Ålen som er mitt barndoms hjem.
Den bygd som alltid har stått deg nær
den bygd du alltid har hatt kjær.

Det sted du forlot, men som ikke kan glemmes.
I tankestrømmen vil det ikke forandres.
Årstidens vekslende luner
danner rammen om nostalgiske stunder.

Hvor er vel våren som i hjembygdas lier?
Jeg drømmer om å gå på kjente veier og stier.
Fornemme bekkos, orreleik og fuglekvidder
skue mot grønne lier omkranset av snødekte vidder.

Det føles som en mild og svalende vind,
når minnene om Ålen streifer ens sinn.
Jeg gjenopplever bygda i alle sin prakt,
Så vakker den ligger der i sommerens prakt.

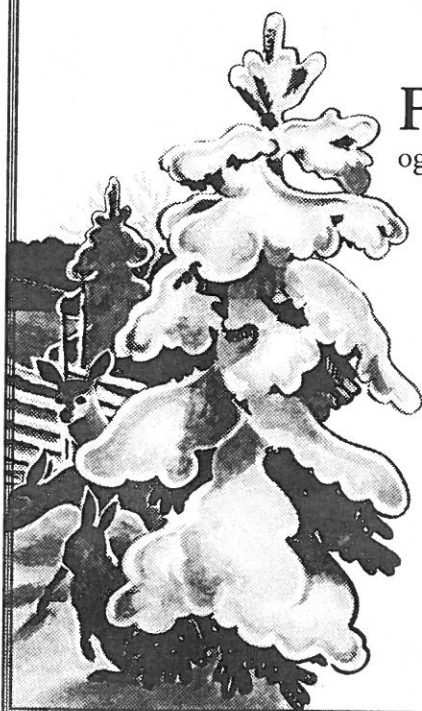
Hva er som å skue mot dal og fjell
i høstens fargeprakt fra en skyfri himmel.

Se rimfrost i gresset etter nattens tåkedis
før den viskes vekk av solen og en lekende morgenbris.

Føle vemodet når høsten sa farvel
og vinterteppet la seg over bygdas vakre fjell.
Snø, kulde og storm fra nordvest
var ikke det man likte best, men det lakket dog mot julas komme
og mot forventninger den måtte romme.

Fra barndommens jul dukker minner frem
Om bygdeskikker med glede og fest i hvert hjem.
jeg takker bygda for alt som den var,
minnene fra den er dyrebar.
Takk til alle som stod en nær,
og en ærbødig takk til de man hadde kjær.

God jul fra
Odvar Holden

Fjell- hurven 30 år -1999

Det va i 1969 på et møte hos Ingebrigt Drøyvoldsmo
at gammeldansklubben vart stifta.

En Ole Borra vart værd søm bas
og en Ragnar Vårhus med penna vifta.

Pengeskrinet skull a Anngerd passe.

Ellers va Peder P. Drøyvoldsmo og a Petra Folde med på lasset,
Med Gunvor Vårhus og Ingebrigt Drøyvoldsmo som varavalgte.

Men klubben skull ha et navn, de va klart.

Det ble flere møta med forslag, kaffe og prat.

Så med flertall ble Fjellhurven lagets navn,
og dermed va første saken i havn.

Snart ble det duka te arrangemang
der folk kunne skrive seg som medlem med navn,
og medlemslista ble rett så lang.

Det kosta litt å gå inn, da som no,
når det skull vørrå kallas som førslø.

Og dem som to inn pengan var ved døra å finne,
det kosta kroner en, per mann og kvinne.

Det første året vart det laga lova for klubben,
dem vart trøkt på medlemskort som alle fikk.
Nåen festa vart høllin, og møta med dans.
Det aller første året med overskudd gikk
og laget hadde klart starten med glans.

Men åra gikk fort, og det gjør dem jo.
Som kuriositet kan nevnes at en gang måtte vi
erstatte et par feil utleverte oversko.

Vi ba inn andre klubba i tur og orden
og va på gjensitt både hit og dit.
Så å danse de e visst det artugaste på jorden.

En del gava vart gidd, både stort og smått,
før det vart overskudd i kassa, sju
og det å gi bort lite, det gjær da berre godt.
Vi fikk også gava i årenes løp
Te nytte og hygge åt oss alle i laget.
De e triveli, du, når gjestfriheta e tå rette slaget.

Det va teatergruppa som sto for de muntre innslag
når vi dro åt bygdøm å laga fest.
Jammen kan vi le den dag i dag
når vi tenkje på all moroa dem gjol i lag.
Det va morsfest, julbord og litjmartna på gang.
Stor innsats tå mann og kvinne, så trivselen va itj
vanskelig å finne.

I 1976 vart ei rønne ved Hersjøen overtatt av laget.
Vi laga ny grunnmur, med golv, nye glas,
tak og dør.
Snart vart det ei hytte tå rette slaget,
og dugnadsånden va stor som før.
Det vart lage te bingo og fiskekonkurranse
med utsalg av setermat, middag og drikke,
der alle fikk prøve den store sjanse.
Med overskuddet skulle vi på hytta flikke.
Medlemma spleisa på utstyr og innbo.
Vi jobba i lag så det riktig forslo.

Vi fikk også Fjellhurven spellmannslag
som fikk strengan te å leke å låte.
Dem vart rektut berømt en dag.
Va kanskje den beste reklame i så måte
for dalen og folket her oppe på fjellet.
Vi likte oss godt når vi hørte dem spille,
det va sus over fela når Idar og co.
Dro i gang låta med hei og tjo!

Hytta vart fløtta litt lenger bort.
Vi tok fatt på nytt, med pågangsmot.
Ny grunnmur med mer vart gjort,
og Pålstuggu vart satt på murens fot.
Dugnadsånden var atter på topp
så uthus kom også omsider opp.
Det har vørti litt utleie no og da.
Det e jo fint å vørrå på en slik fin stad.

Medlemstallet har gått ned,
slik er det visst i alle lag.
Det er vanskelig å få folk med
når noe skal arrangeres i dag.
Min appell må bli:
La oss prøve å ha tid
til å møtes, ellers kan det plutselig bli stopp.
La oss heller si «vi gir itj opp!»

Mye kunna vørri nevnt, men det bli før langt
Så her må vi slutte med sammendraget.
Vi vil takke alle for mye og mangt
og ønsker fin fremgang før laget.
Til lykke, da, trettiårsjubilant,
Vi håpe på mange nye år
Med dans og samvær en gang i blant
Og at Fjellhurven alltid består.

*Røros i mars 1999
Målly Gjersvoll*

Maret Gjersvoll

Av Erling Bøhle

Tegning: Åse Bjerkestrand

Maret Gjersvoll stod på trappa og gråt. Det hadde vært utpanting, og nå rekte 19 av Gjersvollkyrne nedover Gjersvollbjørga.

Slik står det å lese i den gamle Ålbyggboka. Reitan må ha hatt gode historiske kilder når han kan angi hvem som gråt og når de gråt på slutten av 1700-tallet.

Sannsynligheten for at Maret gråt er imidlertid stor. Det hadde vært stor aktivitet på Gjersvollen. Svigerfaren, Jon Monsen, skal ha vært en dyktig mann. Han hadde ni kjørekrotter, og drev med kjøring til kobberverket. Han drev med tømmerhogging og kolbrenning, og slo under seg store deler av søndre Hessdalen. I alt hadde han 27 voksne kyr på båsen.

Da sønnen Mons gikk på frieri til Engesvollen, får vi tru at han fikk lett svar. Det var vel sett på som et godt gifte å komme som gardkjerring på Gjersvollen. Hvordan de hadde det i ekteskapet, vet vi naturligvis intet om, men Mons var ikke av samme støpning som faren. Dessuten var han glad i flaska. Det fortelles at han hadde ei stor tømmerdrift i Gauldalen, og tømmeret skulle fløtes i elva. Mons og karene hans glemte hele tømmerlensa etter hvert som alkoholen gjorde virkning. Og tømmeret strøk til havs. Mons satte seg etter hvert i så stor gjeld at han ikke kom seg ut av det uten å tømme fjøset. Når vi vet at fjøset var bondekonas domene, er det ikke rart at Maret gråt da bølingen forsvant nordover Hessdalen.

Faren, Jon, hadde også gjeld da han døde. En del av gjelda skyldtes Mons. Han var skyldig for tobakk. Reitan skriver: Det ble senere opplyst at det meste

av gjelden skyldtes sønnen Mons. Det ble lagt fram flere kjøpmannsrekninger og det fremgikk av disse at tobakksforbruket hadde vært stort.

I vår tid er vi opptatt av å gi ungdommen vår holdninger slik at de skal kunne motstå fristelsene. Vi vet mye om skadevirkninger. Det står trykt advarsel på sigarettpakken. Reklame er forbudt. Vi er kommet så langt at røykere går til sak mot tobakksfabrikkantene. Vi trudde kanskje at tobakken var et fenomen av vår tid. Men så kan Reitan fortelle meg at tipptippoldefaren min var så avhengig av tobakk og brennevin at han nær satte gard og grunn over styr.

Så kunne jeg vel betvilt denne historien, hadde det ikke vært for Gerhard Schøning som i 1770-åra gjorde sine vandringer og observasjoner i Trøndelag.

Han kom også til Holtålen. Han beskriver blant

annet den fine hagen i prestegården i Haltdalen.

Men så skriver han: Tobak, Især at tygge, er en af de ting hvortil almuen i Aalen og Holtaalen, men især de paa Røraas, er særlig hengiven, saa at en bonde deri aarlig kan bruge, for sin egen Mund, for 6 til 7 rigsdaler

Schøning er bekymret for utviklingen. Han trur ikke at det er mulig å få til forandringer, og kaller like godt tobakken for ukrutt.

På Gjersvollen fulgte slekter slekters gang. Den siste Maret Gjersvoll (Hov) døde den 15. august i år. Hallvar Pikhauga noen uker tidligere. I dag er grenda ubebodd.

Kilder:

A.J. Reitan: *Ålen*

Gerhard Schøning: *Reise gjennom en Deel af Norge.*

Desemberkveld

Av Anny Berit Åsvold

Så stjerneklart, men mildt og lunt
Så stille, skjær og blålig luft
Se fløyelssnø som skimrer svakt
– Et dunlett teppe, mykt og svalt
Så lun og stemningsfull en kveld
med månesølv på alle fjell

Hysj! Kan du se i skumringen
små alver danse rundt på lette ben?
De sender kyss i tusentall
og tenner blanke lys i snøkrystall
– strør stjernestøv fra himmelhvelv
på berg, på sletter og i bakkehell

Så glitrende i all sin skrud
Slik innbyr nå vår mor Natur
med selvutviklet manifest
til statelig midtvinterfest
- Et underverk i fioleblått!
- Et eventyr i sagaslott -

Da lyder som et tonesus
lik flyktig atterljom fra orgelbrus
- som fjern og sprø vindklokkeklang:
Et ekko ifra Jordens egen sang
Vi lytter med ærbødighet
til hymnen ifra tid og evighet

I trillebåre over Voll-fjellet

Av Truls Trulsen

Tegning: Åse Bjerkestrand

Reiseskildringer har alltid vært aktuelt og populært lesestoff. En slik lokal reiseskildring fant vi i julenummeret til "Haltdalingen" i 1921.

"Haltdalingen" var det handskrevne bladet for Holtålen mål- og ungdomslag. Første nummeret ble utgitt 1. februar 1920. Det gikk frem til 1941. Haltdalen Frilyndte ungdomslag tok opp igjen tradisjonen og kom med "Haltdalingen II" i 1960.

Slik lyder fortellingen som nevnt fra 1921:

E ha hulli på å lessi ti Fjelljoma i stykkji som ha te overskreft "I bil over Dovre". Trulig e det nungen storkar som skriv, før han finn se urimele mange rare namn.

No ha e alt sea e va liten tykt de ha vørri se overlag hevt å vørri storkar og fått hulli på bere å kjørd ti bil. Og i såmmår tok e me en slik tur til i bygd søm kalles "Penaunan". Ho kalles slik førdi at de e se mykji pent markahøy der.

No ha itt e nungen bil, men se fekk e ti nå gamle telefonbatteri og sett døm ti trillbåra. Og se fekk e en da mekanikkeren på Moa te å sett på a tri hjul te, og da vart en rektugt en kusle fremifrå kjørbona.

No vil itt e vørrå klenar e hell di andre storkaran, og no vil e skrive lite om turen.

No kan itt e kalle det "ti bil over Dovre". Men det må helst bli: "Ti trillbåre over Voll-fjelle".

Det va den først torsdaen ti vukkun at e strøk i veg oppover jelann. 'N Jo Skokåsa va me som klussfør, hell ker det er døm kalle di heran søm sett fremst ti bila å styre 'n.

Og likens som de andre storkaran se hadde e med me førkje e å. Ker ho va fra vil itt e seje tå no, før de brukes å hålles hemmele, det ha e hørd.

Men e kom itt lenger enn oppåt Haugøm før enn først uløkka henda. E glømte å tå me bensin. Men se va e frem på Hans-hauga å fekk ti 12 liter me kamferdråppåa, og de tru nå e e mykji likar enn bensin, før det bar i veg se urimele fort.

Når e kom oppåt Hexemvollan trefte e 'n sakfører Holte som har villa der. Han ba oss inn å kvile. E er godt kjent med han, før det va han som hjelde me te se e tapte i sak me i førkje i Budala.

Da e ha kvilt der en halvttime, sett me ivegatt maskineriet å kjørde lenger.

Når me kom ne åt sammårfjøsa på Jamtvolla se va de nettopp i stor konference. De va ønarane som hull på å disputere øm kerr døm skull bruke jakt-penningan te. Teslut var døm oenuge øm at døm skull bruke døm te en forsøksstasjon før å sjå kort de lønt se bere å ha bokka hell gjet. Førkjan ment de va likast å ha bokka, før da slepp døm å hå på kjel. Men kallan mente de va likar å hå gjet, før så slapp døm å gjelde. De e ulovle ser du å sleppe grabokka åt fjella, før di døm e se le te å skremme rypan før a Hjort å a kappelen.

Når me ha kvilt i 17 langvisartima se kjørde me lenger. Da me kom uståt Bruøien se to det på å vart se mørkt at me såg itt å køyre lenger. Me kjørde trillbåra inni masstu og ga oss te å overnatte. Det va 2 haltdalinga og en ålbygg og en klæbygg som losjerte der før, se me var itt helt selskap.

E va trøtt og la me å ante fred og ingen fare. Men det vart itt fred lenge. Di der haltdalingan som var der før ha fill fått hørd at e hadde mykji rubelsedla på me, og se to døm på å gjord mytteri. Først prøvd døm me en jarnstaur søm døm la fremmi

skorstenen og vermte 'n før å svi tå me klea. Sea kom døm me en nyslipt ljå å skulle høgge tå me huggue. Uheldigvis så hadde e stivakrave på, å han to imot se e fekk dråggås me di her stygge huggua enno.

Da ittnå tå di her nøtta se tendte døm ti røke midt på gølva, se e skulle kvåmne å.

Men i sist aublekka kom e me ut og fekk ti en hest søm likna mer en sagbukk enn et dyr, å e rømte ustover fjella te Røros. Der slakta e hesten å fekk 'n Krog te å låggå te røkapølse tå a, og den sendte e åt han som hull på skull morde me, før e ha hørd de skull vørrå berre smått åta.

Trillbåra ga e åt Skreddar-Esten, se han skull hå lite å skyse a Jens ti, når han fer å rese å ska føre inn kristendommen usti der.

Ja, slik enda den først å trule den sist gonga e va storkar, før no ha e vørti Moskva-tes og hate alt søm hete biltura og storkara.

Ja, no vart blyanten se støtt at e belle itt å hålle ti en nå lenger.

Tanglandsbokta først natta te onsdags ette di sist nymåna i november 1921.

Skreppe-Andreas

- og budeia på Hyllingsetra

Av Otto Bernhard Prytz

Denne novellen sto i julenummeret av Fjell-Ljom i 1962.

Det hadde vært en lang og slitsom tur for Skreppe-Andreas over fjellet i dag. Og da han utpå ettermiddagen nådde fram til Hyllingsetra, var han både klar og sulten, og det var stor lise å få levere den tunge skreppa og kvile litt. Budeia tok vel i mot ham, hun ga ham et solid måltid mat, og etterpå lot hun ham få gjestesenga i rommet ved siden av skjulet å sove i.

Og Skreppe-Andreas sov både tungt og lenge. Han våknet først da budeia kom inn fra fjøset med melka om kvelden. Han reiste seg opp og gjespet, steg fram på det kjølige jordgolvet og ble stående å gni søvnene ut av øynene. – hå, san. Han hadde nok dormet riktig til gangs denne gangen. Han tok klærne på og gikk inn i seterbua. – Nå har du fått sove? spurte budeia. –Ja, det skal være sikkert. Så godt har jeg ikke sovet på lenge, for den som reker omkring støtt og stendig må ta til takke med så mangt slags losji, og det er ikke alltid han får en ren og velredd seng å ligge i, svarte Andreas.

Han satte seg på benken ved bordet og betraktet budeia interessert. Hun var ung. Ikke stort over 20, og hun hadde kraftig velskapt kropp, og et blidt og tiltalende ansikt. Håret hennes, som var lyst, hang i to lange fletter nedover ryggen. Jo – hun var ganske pen, og han følte seg tiltrukket av henne, og da hun senere ymtet frempå om at han godt kunne hefte der noen dager slo han straks til. Og slik gikk det da til at han ble der på Hyllingsetra og hjalp budeia med forskjellig småting. Han hugg ved, bar vatn fra bekken, og enkelte kvelder var han innpå fjellet og hentet buskapen hjem. Men stort sett var det et latmannsliv han nå førte.

Om kveldene, når dagen var slutt og arbeidet

unnagjort, satt de ofte ved skorstensvarmen og pratet til utover mot midnatt. Han fortalte da fra de mange turene sine omkring fra bygd til bygd. Og Skreppe-Andreas hadde sett og opplevd mye i sitt urolige og omflakkende liv.

De kom etter hvert nærmere hverandre. Vennskapet mellom dem vokste, og det utviklet seg snart til et varmt og fortrolig kjærlighetsforhold. Og for Sofie – budeien – ble dette en ny og vidunderlig tid, en tid full av lykke og eventyr. Hun elsket Andreas. Den mørke, litt tateraktige mannen hadde ten en ild i hennes unge og uerfarne hjerte. For henne gikk de lyse sommerdagene nå som en drøm.

Men Skreppe-Andreas var en rastløs sjel. Det hadde aldri vært hans mening å slå seg til ro der oppe på Hyllingsetra. Sofie var bare en tilfeldig blomst som sto ved veien, en blomst han plukket i forbifarten – slik han hadde gjort så mange ganger før.

Det stille og ensformige livet i fjellet tiltalte ham ikke. Han trivdes ikke i lengden med det. Men likevel – han ble der utover ettersommeren, ble der til nettene ble mørke, til lyngen og fjellgraset begynte å falme, og bjørkeskogen rundt Hyllingtjønna fikk svake islett av den gule høstfargen. En kveld mens de satt ved den blafrende skorstensvarmen og pratet sa hun lavt og fortrolig: – Til vinteren må vi gifte oss Andreas.

– Trur du det?

– Ja det er slik med meg nå.

– Jasså, sa han bare.

Det magre værbitte ansiktet røpte ikke med en mine hva han følte, men ordene hennes ga ham et lite sjokk, og han tenkte febrilsk: Dette må jeg prøve å komme meg unna på ett eller annet vis.

Da Sofie fortsatte å snakke om giftermålet og framtiden deres svarte han rolig og nøkternt, og lot som om han var svært interessert, skjønt tankene hans var langt, langt borte. Skulle han virkelig bli nødt til å binde seg til en kvinne? Skulle han for

framtiden tvinges til å bo i en grå lavrøstet stue, med kjerring og en skokk fattige og fillete unger omkring seg. Nei – han elsket friheten over alt annet – det frie, sorgløse vandrerlivet, og han likte å møte fremmede mennesker og forhold. Intet var som det. Hans sinn var alltid fylt av lengsel etter nye opplevelser. Han var av omstreiferætt, sa folk, og hvem kunne vite – kanskje var det noe i det?

Dage etter ymtet Andreas frampå om at han måtte til bygds en tur, han måtte prøve å skaffe dem hus så de fikk tak over hodet til vinteren. Arbeid ville han også høre om. Nå, da de skulle gifte seg, var det vel best at han sluttet med skreppehandelen og slo seg til ro. Sofie var enig med ham i det. Det hadde lenge vært hennes hemmelige ønske å få eget hus og stifte familie.

Hun fulgte han ut på trapphella da han gikk. – Du må hilse ned i bygda! ropte hun etter ham.

- Ja svarte han, og svingte den svarte bredbremmede hatten sin.

Det gufset svakt fra sørvest, og Skrepper-Andreas hadde vinden rett i mot seg framover fjellet. Men den sjenerte ham ikke. Tvert i mot – den virket avkjølende i det skarpe solskinnet.

Han fulgte en smal gangsti fram til Hyllingtjønna, løste båten og satte seg oppi og begynte å ro utover vassflata som kruset seg svakt under vindflaga. Hele tiden mens han rodde hadde han blikket festet på seterhusa bakom seg. De gled lenger og lenger unna, og til slutt liknet de en klynge store, mosegrå stener som lå midt i landskapet. Båten gled jevnt og sikkert over mot den andre siden, og etter en halvtimes roing skrapte kjølen mot den langstrakte sandøra. Andreas grep skreppa og hoppet i land. Han hev årene ut i vatnet. Etterpå ga han båten et kraftig puff så bølgene fikk tak i den og førte den lengre og lengre bort fra der han sto. En stund fulgte han den med blikket, men så snudde han og gikk fort og lutende framover de snaue lyngrabbene. Men til bygda gikk han ikke. Da han nådde bjørkeskogen svingte han østover og la kursen mot grensefjella.

Omtrent en uke senere fant de båten. Den hadde drevet mot noen stener inne ved stranden, og et lite stykke unna lå årene og vogget i det lette bølgeskvalet. Ingen kunne fatte hvordan det hadde gått til, men de tok det som gitt at Skrepper-Andreas hadde druknet og begynte straks å sokne etter ham.

De rodde tjønna rundt med dregg. I flere dager drev de på uten å finne noe. Da fant de det nytteløst å holde på lenger.

Sofie tok det tungt. Hun sørget over Andreas – kunne liksom ikke fatte at han var borte, og at hun aldri skulle få treffe ham igjen.

Folk syntes synd på henne. Helt uforskyldt var hun dumpet bort i ulykken, og at hun skulle ha barn gjorde ikke saken lettere. De prøvde å trøste henne så godt de kunne. Og tiden gikk, og smått om senn så det ut til at hun overvant sin sorg og fikk tilbake noe av sitt gamle livsmot.

Etter en tids forløp flyttet hun til en av nabogårdene med barnet og tok tjeneste der. Mannen på gården, en enslig ungkar som ikke var stort eldre enn Sofie, hadde lenge bedt henne komme. Og her trivdes hun og fant seg snart til rette. Even, som mannen het, var snill mot henne, og barnet ble han snart glad i og holdt av det som om det skulle vært hans eget.

Hun og Even var barndomskamerater. Fra den tiden hadde hun lært ham å kjenne som en stille, fāmælt og snill type, en som ikke gjorde et menneske fortred bare han fikk være i fred. Det forundret henne ikke så lite da han ba henne bli hos han – for godt. Bestandig hadde hun trudd at han var innbitt ungkar. En som ikke så til den kanten kvinnene var.

Hun sa at hun måtte få tenke på det først. Slike viktige ting kunne en ikke avgjøre på stående fot. Og Even ventet tålmodig. Han nevnte ikke saken med et ord mer, men da hun endelig ga han sitt ja, kunne hun merke at han ble svært glad.

Det var nå gått nesten to år siden Skrepper-Andreas forsvant. Sofie snakket aldri om ham lenger.

Utpå høsten ble hun og Even gift. Hun fikk det godt, og han gjorde alt han kunne for at hun skulle trives å glemme sin sorg. Og på en måte var hun glad i Even også – ja, hun visste hvordan det skulle ha blitt hvis hun ikke hadde hatt ham å ty til. Han var så snill og hjelpsom i mot henne. Men helt lykkelig ble hun ikke. I blant var hun stille og innesluttet, og da gikk tankene hennes attende til Skrepper-Andreas og sommerdagene der inne på Hyllingsetra – det føltes som et sår der inne i bringa som verka og aldri ville gro.

Noen år senere kom det en svenske til bygda. Han var fra Jemtland, og hadde vandret over grensefjella,

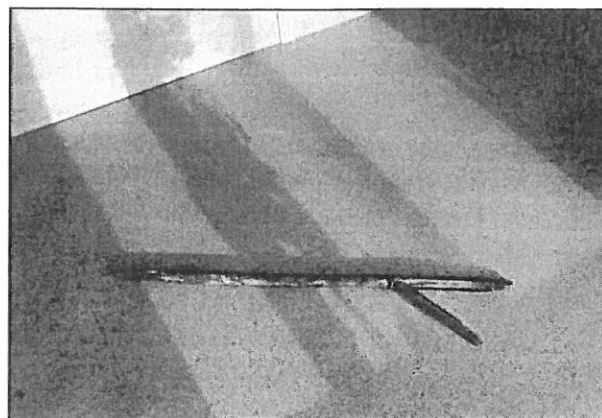
fortalte han. Nå søkte han arbeid ved den nye jernbanen som ble bygd gjennom dalføret.

Svensken som var en pratmaker, hadde mye å berette. Han fortalte også om en norske som hadde kommet til hjemstedet hans, og som var blitt forlovet med ei jente der, men da hun ble med barn

hadde han drept henne og prøvde å rømme. For dette fikk han livsvarig tukthus.

Dess mer svensken fortalte om denne mannen, dess mer overbevist ble de om at det var Skreppe-Andreas det her dreide seg om.

-Nye funn av linredskap

Av Ole Kirkbakk

Under Ålen-dåggån i 1999 vart det i Langlandstuggu bruke en time eller to til omtale av lin og lindyrrking i gamle dager. Der stilte en også ut en del redskap folk brukte under produksjonen og en mengde forskjellige artikler, især garn, av denne varen.

I løpet av et drøyt år har det av flere blitt nevnt at de heime på gården hadde linrokk m.m. liggende. Så sent som den 23. oktober kom en grønliskar med tre forskjellige verktøy, som alle bar preg av flittig bruk, sikkert gjennom lang tid.

Det ene av disse var en garm. Den består av en einerstav, ca. 1,25 meter lang og på lag 4 cm. i diameter. I øvre ende hadde den en bevegelig jernbeslått «kjeft». Den ble klemmt til mot linstengelen som ble lagt i gapet. Når så handverkeren med den andre handa trakk linstengelen fram gjennom gapet, falt bark og vedbiter av fra lintrevlene. Under arbeidet ble staven stukket ned i et hull slik at den holdt seg på plass. Derved var dette verktøyet lett å flytte

fra sted til sted.

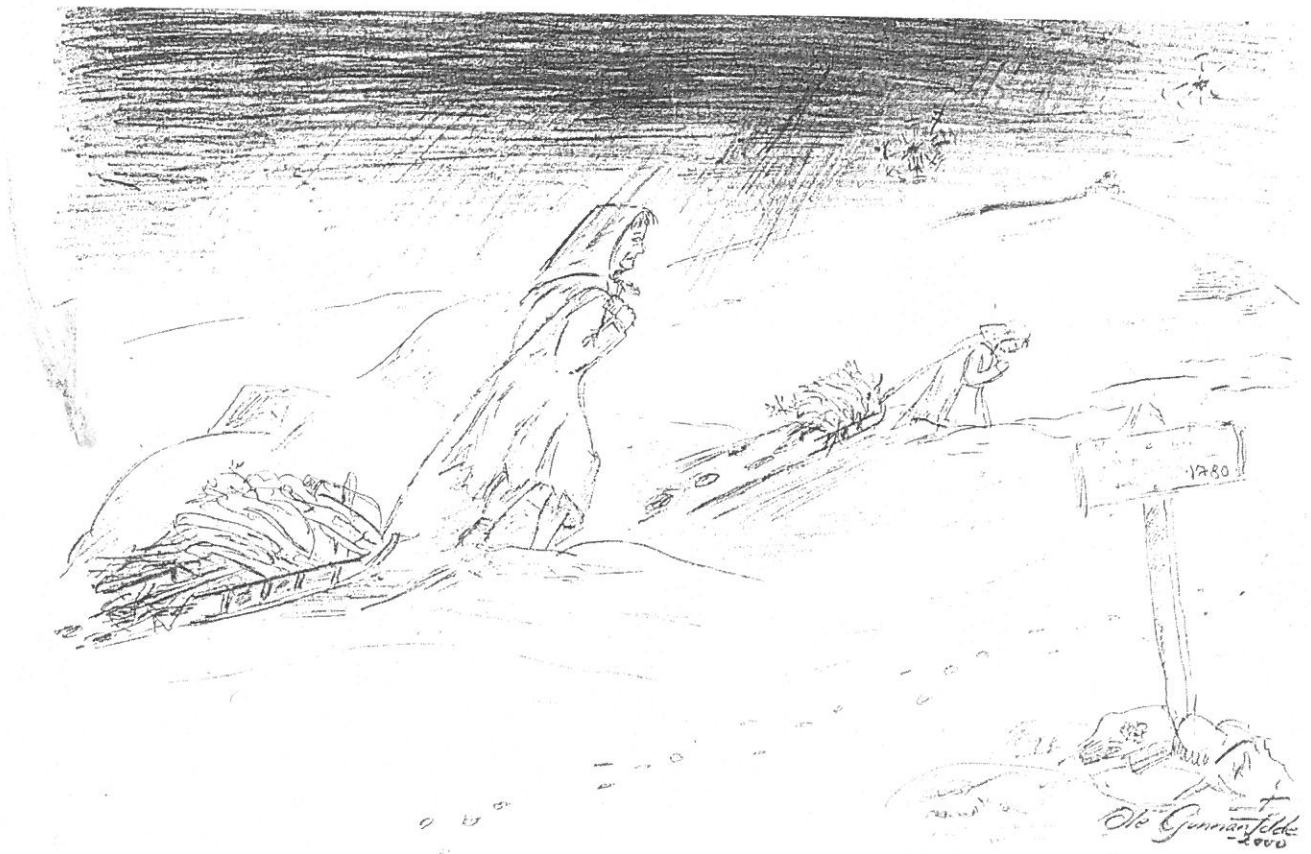
Garminga var både slitsom og tidkrevende, og det hendte at folk gikk sammen til lin/garmedugnad. Ordet «gærme» har en til dels ennå i dialekten. Underskrevne husker at far sa til meg: «Du ska itte gærme å renne slik». Fra arbeidslivet har vi: «Han gærme å ærbe».

Den ovenfor nevnte stav er oppbevart på gården Nordstu Grønli og er i Hans Olav Grønli's varetekt. Liknende apparat har jeg sett på Nordstu Løberg, og det finnes nok på flere andre steder.

Jeg viser ellers til heftet «Lin og lindyrrking i Hessdalen og Ålen» der Kari Vårhus med sine kunstneriske evner og ferdigheter prydet heftet blant annet med sine glimrende illustrasjoner.

Noen steder pyntet de linklemma med et utskåret hundehode. Det gjorde de fordi det i norsk mytologi heter at hunden Garm med sin kraftige tanngard vokter inngangen til Hel.

Lin er også nevnt i Edda: «Da tok mor en mønstret duk, kvit av lin». (Egentlig står det: kvitan af horvi = lin).

To gråkledde

Tegning: Ole Gunnar Folde

Det går to gråkledde oppi fjella.
Døm haste fort førbi sten og kratt.
Du kan sjå døm attme klare kjelda,
men å i dans ti i vinternatt.

Å fjella nynne de fine navna
- hete det søm dåkk hette før.
Dåkk hete Marit og Lisbet-Anna.
Lætt oss løfte på tidas slør.

Årè søtten hunder åtti fire
- dreg store kjelklass med kvest og ved
Se må dåkk stanse å stå å stire,
før såre aksla dåkk kjenne te.

To magre kroppa søm slit på jorda.
Den harde kampen før dagli' brød.
Døm kainn se lite om Bibel-orda,
men vet at ærbe e liv heill død.

To namn e skrevvin se fint og sirlig,
ti falma schicktbok på Nord-gruvøm.
E går å tenkje, ja sent og tidlig
- at slitet tok enkvar fremtidsdrøm.

No spring me fort, ja søm onge simla.
- vil aillder stanse, men bære sanse.
Før gruva ligg der mot klåre himla,
og e vil vør me på snø å danse.

Å spora gjømmes i tidas slør,
Men no kjem skodda å skjule alt.
E ser dåkk gå gjennom minnets dør.
Det vart så stusslig og gråverskaldt.

*Diktet er inspirert av Johan Falkbergets fortelling
«Kampen for tilværelsen» i boka "Jeg så dem".*

Hessdalen 16. okt. –2000
Marit Hov Folde

Spelmandsstevnet på Graftås

Denne artikkelen, skrevet av Magnus Engzelius, sto i avisa "Dovre" den 21.12.1923. "Dovre" kom ut på Røros.

Når jeg sommeren 1923 var på Røros traff jeg en dag sammen med N.L. Krogh, som under tale om de gamle Rørosslåtter, tilrådet meg å reise til Graftås i Ålen og hilse på Anders Haugen, den kjente opptegner, samler og utgiver av "Norske Slaatter og Leker" for violin. Jeg hadde nemlig under vinterens løp opptegnet en del Rørosdanser (Polsdanser, valser og reinlender) og ville gjerne benytte anledningen at få disse korrigerte mens jeg var på staden. Trodde meg ha en liten svak erindring om at Anders og jeg i gamle dage hadde truffet hinanden på doktor Müllers nyttårsballer, hvor han og Klas-Ola fra Engan pleide å spille sammen.

Jeg ringte derfor opp Haugen og traff sønnen Hans i telefonen. På spørsmål om jeg og min hustru kunne få komme og hilse på, svarte han at faren visselig var svært plaget av gikt og lå til sengs, men at han dog ikke var verre enn at han kunne ta i mot oss. Nåvel da kommer vi i morgen svarte jeg, og dermed var den saken avgjort.

Følgende dag tok vi altså 10-toget til Reitan, hvor hesteskyss møtte, og kl. 12 middag kom vi i strilende regnvær fram til Graftås. Her ble vi meget vennlig mottatt av Hans og kvinnene på gården. Gamle Anders Haugen var på loftet. Vi gikk da opp og hilste på ham. Han lå som ventet var til sengs, men ville stige opp og bad oss derfor bie nedenunder mens han fikk klær på. Greta, husholdersken bød oss under ventetiden på kaffe, der smakte utmerket etter den lange kjøreturen, og når vi så atter kom opp til Haugen satt han i lenestolen og røkte sin pipe. Han så nokså kjekk ut. Minnet i øyeblikket meget om bildet av Wergeland som hang på veggen nede i stuen tegnet av vesle-Anders, sønnen som døde ved 14-årsalder.

På loftet samledes omsider hele huset, slåttekarene med, ti mann måtte da slutte opp med og slå i slikt

vær, ja, det var ingen råd for annet sa gamle Haugen. Anders Reitan, bror til Johannes Reitan, Haugens interesserte medarbeider ved opptegnelsen av gamle slåtter, kom også til stede og alle var spendte på at få høre de kjente Rørosslåtter. Vi fikk altså nok så mange tilhørere på dette improviserte spelmandsstevnet; ti de fleste av dem var spillemend. Ja, nu skulle de da til en begynnelse få høre de slåtter jeg som 10-års gutt i 1863 hadde lært av gamle Sme-Jens på Røros, min første lærer i fiolinspill. Lektionen foregikk den gang på den måten at Smeden spilte føre og jeg tok etter til vi kunne følges ad og da jeg så hadde lært meg dem, fikk jeg av gamle klokker Christen Evensen lære meg at spille etter noter, ti noter benyttet ikke smeden, han hadde dem alle så å si i hodet han.

Dette møtet på Graftås, hvor jeg kom sammen med disse kjennere av norsk folkemusikk, ble for meg en sjelden musikkfest som sent skal glemmes. Det skulle nu også klargjøres hvorvidt jeg etter 60 års forløp hadde bevart de innlærte slåtter og leker således at de kunne godkjennes. Gledelig nok var dette tilfelle. Kun nogle bemerkninger angående tonearten fremkom. Disse skal bli rettet.

Min Pragenserfele fra 1799 gikk fra hand til hand, ti noen hver ønsket spille en slått på det edle instrument.

I timevis hadde den gamle Røros-Ålbygg- og Kvikneslåtter duret så det gav gjenlyd i veggene. Det var de berømte hurver, brurslåtter og påskeleker, brurmarsjer, valser og reinlendere, det var den navngjetne "Kjøbenhavneren" fra Nyplassen, "Skinnefeldleken", "Når ponsen kjem", "Ola Reppom", "Har du sett nå gammel kjerring" og "litl-Ola-mand" og mange andre slåtter efter de gamle mestre. Sme-Jens, Spellmanns-Christen, Christen Evensen, Ellev Holm og Klas-Ola m. fl. for ikke å nevne at Haugen og Reitan som vi har å takke for all denne herlige musikk har blitt oppbevart i trykk for kommende slekter.

Man kunne høre hvor det lynte og sprakte borti

Anders Haugen

Magnus Engzelius

ovnskroken når "hurvene" gikk som best. Kom så den smukke og karakteristiske polsdansen "fra Kvikne" (no. 44 i D-moll). Den røper mesteren og har sikkert en fremragende musiker til opphavsmann og til sist spilte Anders Haugen Brudeslåten, om hvilken det fortelles at da dikteren Anders Reitan en gang spilte denne slått for Bjørnson på Kvikneskogen, Bjørnson skulle ha sagt: denne skal komme igjen i en fortelling. Den het Brudeslåten. Enkelte av disse slåtter burde ta seg godt ut fra konserttribunen, f. eks. som solo for violin med piano eller utsatt for fullt orkester. De skulle uten tvil gjøre seg utmerket.

Etter middagen dekkedes kaffebordet på loftet og der ble det talt om gamle tider. Gamle Haugen mintes godt Smeden, syntes han kunne se ham ennu der han satt i sin røde topplue og spilte sine fykende polsdanser. Det var skade at datteren, hu Maren Kjerstine, tok og brendte opp på både fela og notene, fordi hun ikke likte at faren på sitt sykeleie skulle sitte å spille disse "ugudelige" danser. Man kanskje det hele kun er en skrøne?

-Men hvordan er det så med smertene dine, spurte jeg? -Smertene! Nei dem vårt borte, de hadde blitt vekkspilte, svarte Haugen.

Dette var jo svært pent sagt og beviser hvor interessert han var i musikken. Han hadde simpelt hen glemt sine smerter.

Timerne hadde gått så alt for fort. Skyssen var allerede kommet. Men før vi forlot det hyggelige samvær måtte vi (Hans og jeg) til avskjed spille Jarnefelts "Berceuse" for fiolin og piano, men nu var det også på høy tid at bryte opp, skulle vi nå toget. Avskjedens stund var kommet, sent skal jeg glemme dette hyggelige sammentreff med Haugen-folkene.

En liten episode fra møtet må jeg til slutt fortelle, den er i og for seg ubetydelig, men betegnende nok likevel. Jeg hadde på Røros dagen før, fått høre "Ola Reppom" låten trallet og nedskrevet den, men da jeg spilte den opp sa Hans at han hadde en annen som gikk i moll. Han tok dermed et stykke notepapir og tegnet den opp uten at benytte seg av fiolinen. Det hele var gjort på få minutter. Noget slikt hadde jeg aldri sett før, og det imponerte meg derfor.

Vi vil da håpe at disse slåtter og leker snart vil komme ut i ny gjennomseet utgave. Dette skulle sikkert bli hilset med glede av alle yndere av norsk nationalmusikk.

Med vennlig nyttårshilsen til Haugafolkene og alle kjente på Røros.

Särna i december 1923
Magn. Engzelius

Gauldalsambassadører

Tekst og Foto: Gudbrand Grøt

Stadig flere også her fra distriktet lar seg friste til en Amerika-tur, enten for å besøke og finne slektninger, eller for rett og slett å se dette forgjettede land som lokket så mange også herfra til å bytte ut den brattlendte fjellbygda med pannekake-flate prærieland.

De fleste besøkende drar også i dag til Midt-Vesten i likhet med hva utvandrerne gjorde. Og mange vil da komme innom Hendricks, prærielandsbyen i Minnesota ved grensen til Sør-Dakota.

Undertegnede vil hevde at dette er «Gauldalsbyen» fremfor noen i Amerika! Og alle som på sin Amerika-ferd stifter bekjentskap med denne byen og dens innbyggere må bli glad i stedet og folket.

Bystatus ble gitt i 1900 i tilknytning til at jernbanen kom til stedet. 100-årsjubileet ble behørig markert i sommer med nærmere 50 tilreisende gauldøler også til stede. Men om bystatus ble gitt fra 1900, skjedde den første bosettingen i området av gauldalinge allerede i 1873.

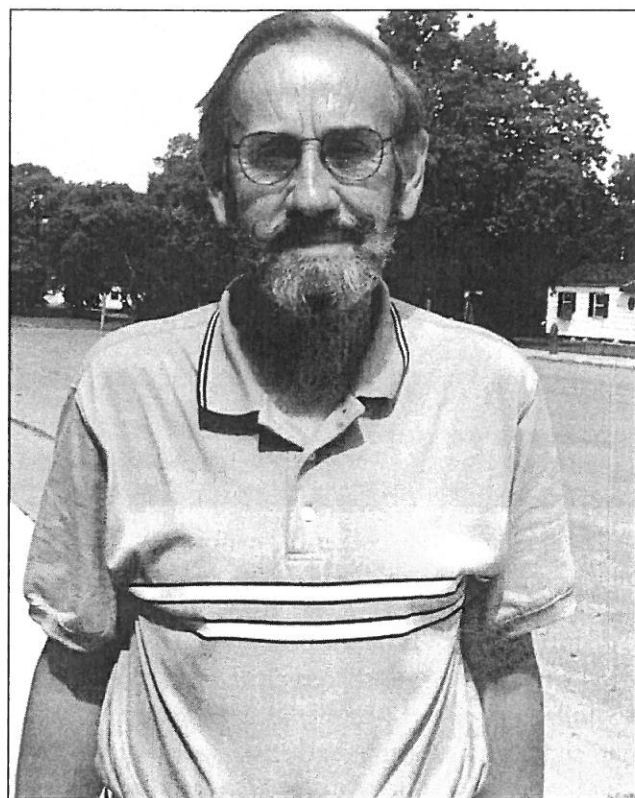
Den 15. mai 1873 møttes to grupper med innvandrere, vesentlig Singsås-bygger, der byen Mabel nå ligger, helt i det sør-østlige hjørnet av Minnesota. Den ene gruppen kom fra Minnesota, den andre fra Iowa. De hadde alle vært i Amerika ett års tid da de hadde avtalt å møtes for sammen å dra vestover prærien.

Etter to måneders ferd med 11 «prærieskonnerter» trukket av okser, kom gruppen på 31 personer fram til Lake Hendricks hvor de slo seg ned.

Like ved byen ligger «Singsås kirke». Og i gamle dager ble det sagt på folkemunne: «Halve Hendricks var Heksem (slektsnavn fra Haltdalen) og andre halve var skyldt».

Nordmenn på besøk i Hendricks i dag, vil garantert komme i kontakt med Orlan Sandrød og Milton Johnson. Det er to gode naboer som er Gauldalsambassadører på sin hals.

På gruppeturen sist sommer var Orlan Sandrød med som guide på bussen rundt i området. Og for gruppa som skal avgårde kommende sommer fra Holtålen er det også satt av noen dager i Hendricks,

Orlan Sandrød, med utmerket snurrbart som ikke fremkommer på bildet.

og alle som er med her vil helt sikkert også treffe de to! Begge to snakker med godt Gauldalsdialekt og har svært god greie på slektene i området.

Orlan Sandrød

har som slektsnavnet tilsier sine røtter fra Forbygda i Singsås – Sandrød. Det var brødrene Ola på 18 år og Ellef på 14 år fra Sandrød i Forbygda som sammen utvandra. De ble med på anleggsarbeid med anlegget av jernbane i Hendricks-området. I brev fra deres foreldre, Berit og Per Sandrød, var det oppfordring om at de ikke måtte arbeide for hardt. I hvert fall ikke Ellef som var så ung.

Etter å ha vært i 5 år kunne de ta seg farmerland som eiere. Det skjedde i 1892. Brødrene ble farmere i Hendricks-området. Ola Sandrød giftet seg med Siri Svandal som hadde utvandra fra Budalen med en liten gutt med seg. Siri og Ola fikk sammen tre gutter og ei jente. En av guttene,

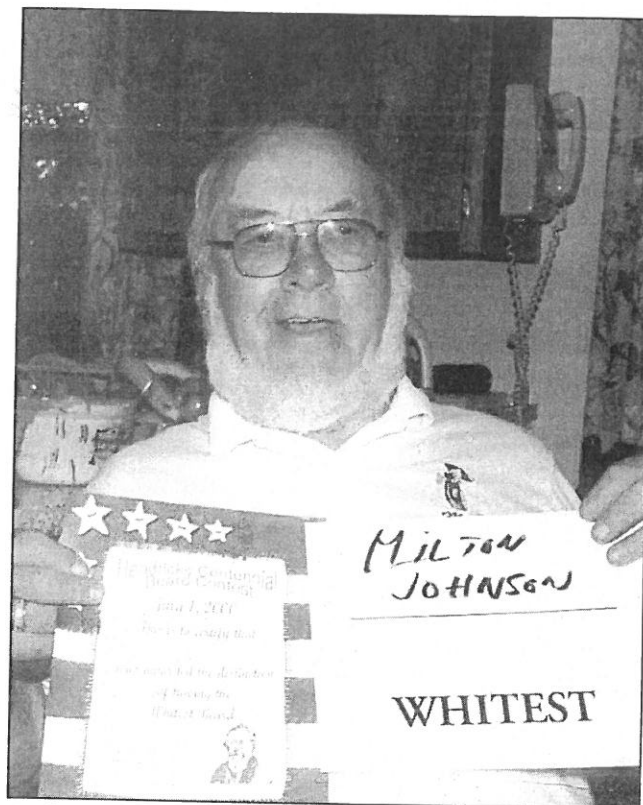
Oskar, ble far til Orlan som også har ei søster.

Oskar Sandrød ble gift med Klara Petersen som var av dansk avstamning. De kjøpte farm i nærheten av Hendricks også, hvor Orlan voks opp. Gjennom oppveksten på farmen lærte han seg norsk, og det var usminka dialekt: Orlan likte seg på farmen, men allergi gjorde at han etter hvert måtte innse at han ikke kunne bli farmer. Etter høyskole i Hendricks ble det bankarbeid. 21 år jobbet han i banken i Hendricks. Samtidig hadde han også skolebusskjøringa. Den jobben hadde han i 30 år. Etter at han sluttet i banken kjøpte han seg kontor i byen og drev med forsikring i mange år. Nå er han halvveis pensjonist, og har solgt forsikringsvirksomheten sin. Men kontor har han sentralt i byen og det er eiendomssalg det nå går på. For øvrig hjelper han folk med selvangivelser og regnskapsføring.

Orlan snakker svært godt norsk og har glimtet i øyet og liker godt «å rive kjeft». Han snakker gjerne norsk, lesing og skriving er vanskeligere, synes han. Det blir stadig færre som snakker norsk også i Hendricks. Den oppvoksende slekt prioriterer ikke norsk undervisning.

Orlan var på kort Norges-besøk for noen år siden, sammen med ei datter var han på 11 dagers Norges-tur, og da fikk han til to og en halv dags avstikker til Singsås. Før turen hadde han satt som betingelse at han i hvert fall skulle få med seg tre ting: Besøk på Sandrød i Forbygda som han kjente fra gamle bilder, Svoldal i Budalen og Singsås kirke. Og dette fikk han med seg. Han har svært god lyst til å komme tilbake. Da skal han først innom Danmark og besøke tremenning han har funnet fram til der. Og så vil han da til slekt igjen her, men svært mange fra Gauldalen som har vært på Hendricks-besøk i årenes løp er han kjent med, og som han gjerne kan tenke seg å besøke.

Ellef Sandrød som utvandret sammen med broren Ola ble også farmer i nærheten av Hendricks. Han ble gift Troøyen. Han hadde seks barn i første ekteskap. Da kona døde giftet han seg igjen med hennes yngre søster og fikk med henne også seks barn. En av Ellefs sønner, Gustav O. Sandrød utga i 1929 et lite hefte med tittel «The Immigrant's Trek» som gir en god skildring av turen over prærien for utvandrergruppen som sammen dro og slo seg ned ved Lake Hendricks. Skildringene var

Milton Johnson, kåret i sommer med det hviteste skjegget under byens jubileumsfeiring

basert på beretninger fra de som deltok på denne reisen.

Milton Johnson

har også tjukkeste slekta fra Øvre Gauldalen, noe han slett ikke legger skjul på. Hans bestefar var Peder Midtaune fra «Oppgården» i Aunegrenda i Haltdalen. Peder Jensen Midtaune tok slektsnavnet Johnson i Amerika. det var da farsnavnet Jens som ble til Johnson. Peders søster Ingeborg utvandret også.

Peder ble gift med Beret Aune. Hun kom 2 år gammel til Amerika sammen med sine foreldre Jon fra Sommervold (Aunet) i Haltdalen og Ane Pedersdatter Hegset.

Peder og Beret ble gift i 1873 og kom til Hendricks i 1878. De fikk 11 barn. Den niende i barneflokk ble Paul som første gang var gift med Sophia Oseien og andre gang med Inga Moe som ble Miltons mor. Her går slektsbåndene til John (Moe) som kom fra Nordaune, «Trøa» i Aunegrenda, den såkalte «Jo Handlaren» som var den første handelsmann i Haltdalen. Han var gift med Kari

Orlan Sandrod på hytta helt ved strandkanten på idylliske Lake Hendricks.

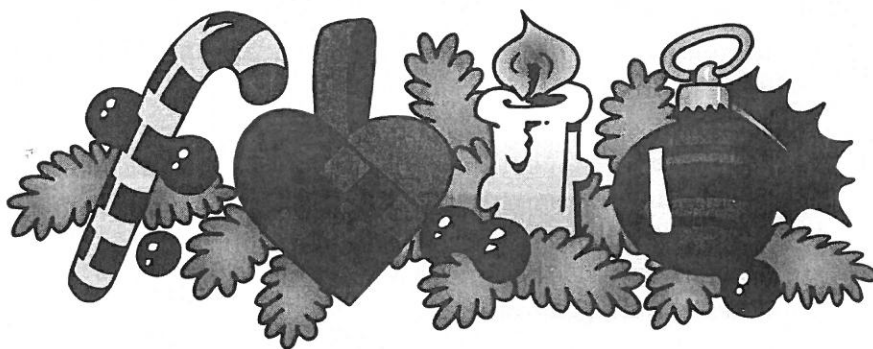
Mattiasdatter Kulbotten fra Ålen.

Milton har sju søsken, hvorav en er død. Han har selv drevet bensinstasjon i Hendricks og er i generasjoner godt kjent med byens befolkning.

Milton er svært interessert i slektshistorie og har alle bygdabøkene fra Øvre Gauldalen og disse er velbrukte. Han har stor viten om slektene av norsk opprinnelse og er en utmerket støttespiller for

nordmenn på leting i Hendricks etter slekta.

Han har vært tre ganger i Norge på besøk og prater utmerket norsk. Hans søster Irene drev i mange år byens kafe. Selv om hun nå har sluttet består Irenes Cafe som fortsatt er treffpunktet i byen. Her møtes pensjonistene til sine tidligere morgenkaffe og til frokost og her kan fortsatt lyde saftige norske gloser.

Kommunens ansatte og politikere
ønsker jule- og nyttårgjester
hjertelig velkommen
til Holtålen kommune.

Alle lesere av Oppunder Fjellbandet,
innbyggere i Holtålen kommune og
utflyttere fra Ålen og Haltdalen ønskes

*en riktig god jul og
et fredfylt og godt nytt år!*

HOLTÅLEN KOMMUNE

Ivar P. Volden
Ordfører

Roy Jevard
Rådmann